

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
IZGLĪTĪBAS ZINĀTŅU UN PSIHOLOĢIJAS FAKULTĀTE
Pirmā līmeņa profesionālā studiju programma
Pirmsskolas skolotājs

Nataļja Koļesņikova

PASAKU IZMANTOŠANAS IESPĒJAS VĀRDU KRĀJUMA
PAPLAŠINĀŠANAI 3 - 4 GADUS VECIEM BĒRNIEM

Kvalifikācijas darbs

Zinātniskā vadītāja Dr. paed., doc. Ingūna Lāce

Rīga, 2024

Anotācija

Kvalifikācijas darbs “Pasaku izmantošanas iespējas vārdu krājuma paplašināšanai 3-4 gadus veciem bērniem” izstrādāts ar mērķi teorētiski pētīt un empīriski pamatot vārdu krājuma paplašināšanas iespējas 3 – 4 gadus veciem bērniem, izmantojot pirmsskolas pedagoģiskajā procesā pasakas.

Darba teorētiskajā nodaļā analizēts vārdu krājuma jēdziens, sniedz vecumposma raksturojums, kā arī apkopoti metodiskie ieteikumi, kā pirmsskolas pedagoģiskajā procesā izmantojamas pasakas, lai paplašinātu 3 - 4 gadus vecu bērnu vārdu krājumu.

Balstoties uz teorētiskajām atziņām, veikts pētījums un atklāti principi, kā bērni, klausoties pasakas, sāk savā aktīvajā runā izmantot jauno leksiku. Darba noslēgumā sniegta pamatota atbilde uz pētījuma jautājumu “Kā pirmsskolas pedagoģiskajā procesā ir izmantojamas pasakas, lai paplašinātu 3 - 4 gadus veciem bērniem vārdu krājumu?”, izsakot īsus ieteikumus pirmsskolas skolotājiem.

Darba apjoms: 35 lpp., ietver 3 attēlus, 4 tabulas, izmantotas 44 literatūras vienības, pievienoti 1 pielikumi.

Atslēgas vārdi: 3 – 4 gadus veci bērni, interaktīva lasīšana, pasakas, pirmsskolas pedagoģiskais process, teatrālās rotaļas

Abstract

The qualification thesis "Possibilities of using fairy tales to expand the vocabulary of 3-4-year-old children" was developed with the aim of theoretically researching and empirically substantiating the possibilities of expanding the vocabulary of 3-4-year-old children using fairy tales in the preschool pedagogical process.

In the theoretical part of the work, the concept of vocabulary is analyzed, the characteristics of the age stage are given, as well as methodological recommendations are collected, how to use fairy tales in the preschool pedagogical process to expand the vocabulary of 3-4-year-old children.

Based on the theoretical findings, a study was conducted and the principles revealed, how children, listening to fairy tales, begin to use the new vocabulary in their active speech. At the end of the work, a reasonable answer to the research question "How can fairy tales be used in the preschool pedagogical process to expand the vocabulary of 3-4-year-old children?" was given, with brief recommendations for preschool teachers.

The scope of the work: 35 pages, includes 3 images, 4 tables, used 44 literature units, attached 1 appendix.

Keywords: 3-4-year-old children, interactive reading, fairy tales, preschool pedagogical process, theatrical games

Saturs

Ievads.....	5
1. Pasaku izmantošanas 3-4 gadu vecu bērnu vārdu krājuma paplašināšanā teorētiskie pamati	7
1.1. Valodas un vārdu krājuma attīstība ontogēnēzē	7
1.2. Vārdu krājuma attīstība un to ietekmējošie faktori 3-4 gadus veciem bērniem	11
1.3. Pasaku izmantošana pirmsskolas pedagoģiskajā procesā bērnu vārdu krājuma paplašināšanai.....	15
2. 3-4 gadus vecu bērnu vārdu krājuma paplašināšanās pasaku lasīšanas procesā izpēte	18
2.1. Pētījuma organizācija un dalībnieku raksturojums	18
2.2. Pētījuma norise un rezultātu analīze	23
Secinājumi	32
Izmantotās literatūras un avotu saraksts	33
Pielikumi.....	36

Ievads

Vārdu krājumam ir būtiska nozīme, lai bērni agrīnā vecumā attīstītu valodu, lasītprasmi un komunikāciju. Bērniem ar vājām vārdu krājuma zināšanām, jo īpaši vāju izpratni, visticamāk, būs zema gatavība skolai, raksturīgas sociālās grūtības un zemi akadēmiskie rezultāti visu mācību jomu apgūvē (Yang, Shi, Lu, Huang, 2021). Dažos pētījumos pat tiek atzīmēts, ka atšķirības vārdu krājumā 3-5 gadu vecumā atspoguļojas atšķirībās bērnu sagatavotībā skolai (Vandell, Burchinal, Pierce, 2016).

Arī latviešu pētnieki atzīmē, ka “Latvijā apmēram 50 % bērnu 3–5 gadu vecumā ir vērojami runas, valodas vai komunikācijas traucējumi, turklāt pirmsskolas vecumā dominē valodas traucējumi, kas vēlāk atstāj būtisku ietekmi uz mācību sasniegumiem skolā” (Vulāne, Tauriņa, Zīriņa, 2016, 22). Nepietiekams vārdu krājums, kas ietekmē gan uz sevi vērstas runas saprašanu (pasīvais vārdu krājums), gan arī saziņu ar apkārtējiem (aktīvais vārdu krājums), padziļina vai provocē valodas attīstības traucējumus, tādējādi negatīvi ietekmējot bērnu attīstību kopveselumā.

Bērna vārdu krājums veidojās dažādos sociāli kulturālos kontekstos, vispirms jau klausoties sev apkārtējo valodu, tādēļ ir ļoti nozīmīgi, lai bērnam būtu iespēja dzirdēt labas literārās valodas paraugus. Bērniem, kuriem bērnībā ir bijis ierobežota iespēja dzirdēt bagātu literāro valodu, vārdu krājums ir noplicināts un šaurs salīdzināmā ar vienaudžiem (Hansen, Broekhuizen, 2020).

Vienu no nozīmīgākajiem valodas paraugiem sniedz literatūra, kas vienlaikus bērnam sniedz estētisku baudījumu, veidojot literāro gaumi, veicina interesi par lasītprasmi un tās apguvi, kam vēlākos gados ir izšķiroša nozīme skolu mācību satura apgūvē. Literārā darba priekšlasījumi ir svarīgs bērna valodas attīstības sekmēšanas līdzeklis (Freibergera, 2011, 2013; Kaņepēja, 2012).

Pirmsskolas pedagoģiskajā procesā tiek izmantoti daudzveidīgi literārie darbi, tomēr pasakas visos laikos ir ieņēmušas īpašu vietu. Pasakas veicina bērna iztēli un radošumu, kalpo par pamatu tikumisko vērtību apguvei, sekmē sociāli emocionālo attīstību, modelē uzvedību un nodrošina kontekstu, kurā bērni var novērtēt savas emocijas un lēmumu pieņemšanu. Izvēloties pasakas no visas pasaules, bērni var novērtēt citu cilvēku paražas un vērtību sistēmas. Pasaku lasīšana vienmēr bagātina vārdu krājumu, veido izpratni par stāstu struktūru un, protams, attīsta lasīšanas mīlestību (Atkinson, 2023).

Problēma saistāma ar apstākli, ka mūsdienu bērniem ir mainījusies gaume un intereses, ne vienmēr bērnus var saistīt ar tradicionālām tautas pasakām, turklāt bērniem, kuri jau no agras

bērņības ir raduši pie multimediju satura, kas apvieno klausāmo un skatāmo materiālu, bieži ir grūti saglabāt uzmanību priekšlasījuma laikā. Tas rada nepieciešamību meklēt tādus metodiskos paņēmienus, kas ļautu veiksmīgi integrēt pasaku lasīšanu pirmsskolas pedagoģiskajā procesā un bagātināt bērnu vārdu krājumu. Īpaši nozīmīgi tas ir no trīs gadu vecuma, kad bērni apzināti sāk izmantot valodu komunikatīvām vajadzībām un plaša vārdu krājuma esamība iegūst īpašu nozīmīgumu (Vorda, 2017). Minētie apstākļi pamatoja pētījuma temata izvēli un tā aktualitāti.

Pētījuma objekts: pasaku izmantošana vārdu krājuma paplašināšanā.

Pētījuma priekšmets: vārdu krājuma paplašināšana 3 – 4 gadus veciem bērniem.

Pētījuma mērķis: teorētiski pētīt un empīriski pamatot vārdu krājuma paplašināšanas iespējas 3 – 4 gadus veciem bērniem, izmantojot pirmsskolas pedagoģiskajā procesā pasakas.

Pētījuma jautājums: Kā pirmsskolas pedagoģiskajā procesā ir izmantojamas pasakas, lai paplašinātu 3 – 4 gadus veciem bērniem vārdu krājumu?

Pētījuma uzdevumi:

1. Analizēt pedagoģisko un psiholoģisko literatūru par 3 – 4 gadus vecu bērnu vārdu krājuma paplašināšanos.
2. Apkopot metodiskos ieteikumus par pasakas izmantošanas iespējām vārdu krājuma paplašināšanai.
3. Izstrādāt kritērijus vārdu krājuma izvērtēšanai un veikt pedagoģisko izmēģinājumu;
4. Apkopot pētījuma rezultātus un izstrādāt secinājumus.

Pētījuma metodes:

- Teorētiskā: zinātniskās literatūras analīze.
- Empīriskās: pedagoģiskā novērošana, pedagoģiskā izmēģinājuma darbība.

Pētījuma bāze: Salaspils pirmsskolas izglītības iestāde X, 14 bērni (3 – 4 gadi).

1. PASAKU IZMANTOŠANAS 3-4 GADU VECU BĒRNU VĀRDU KRĀJUMA PAPLAŠINĀŠANĀ TEORĒTISKIE PAMATI

1.1. Valodas un vārdu krājuma attīstība ontogēnēzē

Valoda ir galvenā dzīves sastāvdaļa, svarīgs bērna socializācijas un personības attīstības priekšnoteikums. Valodas pamatfunkcija ir saziņas līdzeklis. Izmantojot valodu, cilvēki var dalīties idejās, jūtās, domās un citos saziņas veidos gan runā, gan rakstiski, gan zīmju valodā. Daži autori uzsver, ka tieši valoda un spēja to izmantot saziņā ir sabiedrības eksistences pamats (Cook, 2008).

Ka uzsver G. Tomele, “valoda ir kultūrvēsturiski izveidota zīmju sistēma, kas funkcionē sabiedrībā un ir līdzeklis sociālu mērķu sasniegšanai”. Tās svarīgākā funkcija ir komunikatīvā, “tajā skaitā emocionāli ekspresīvā (emocionālā stāvokļa un reakcijas izpausme) un apelatīvā (iedarbība uz adresātu)” (Tomele, 2022, 28).

Valodas prasmju veidošanās sākas, bērnam piedzimstot. Turklāt mūsdienu pasaulē valodas apguve kļūst arvien sarežģītāka, jo daudzi bērni no mazotnes saskaras ar divām valodām un mācās tajās runāt. Vārdu krājuma apjoms neizbēgami valodās atšķiras, tādēļ ir ļoti svarīgi pedagoģiskajā procesā izmantot metodes, kuras ļauj uzlabot izpratni un paplašināt vārdu krājumu (Sholichah, Purbani, 2018). Darba autores vērtējumā tas ir ļoti svarīgi, jo empīriskais pētījums veikts bērnu grupā, kuru apmeklē daudzi mazākumtautību bērni, kuriem mācību valoda un dzimtā atšķiras, tādēļ ir īpaši svarīgi pievērst uzmanību valodas prasmju sekmēšanai.

Pirmsskolas periodā bērns apgūst daudzveidīgas valodas prasmes, tai skaitā runas gramatisko uzbūvi, skaņu izrunu un lasītprasmi. Papildus visām šīm būtiskajām prasmēm mūsdienu pētnieki arī vārdu krājumu kā galveno lasīšanas un rakstīšanas apguves sastāvdaļu, kas nozīmē, ka bagāts vārdu krājums ne tikai atbalsta komunikācijas procesu, bet arī labvēlīgi ietekmē lasīšanas procesu (García-Gómez, Rueda Sánchez, 2022).

Vārdu krājumam ir vienā valodā iekļautais vai atsevišķam indivīdam zināmais un lietotais vārdu kopums jeb leksika. Vārdu krājums, kuru indivīds saprot, taču nelieto, tiek saukts par pasīvo (receptīvo), savukārt vārdu krājumu, kuru bērns lieto dažādās situācijās, sauc par aktīvo jeb ekspresīvo vārdu krājumu (Lüse, Miltiņa, Tūbele, 2020; Dixon, et al., 2022).

Vārdu krājums mainās un attīstās līdz ar sabiedrības vēsturisko attīstību. Šo iemeslu dēļ leksika, kādu lietoja pagājušā gadsimta sākumā var būtiski atšķirties no mūsdienu cilvēku leksikas. Tas ir saistīts ar to, ka daļa reāliju izzūd, citiem vārdiem tiek mainītas vai precizētas nozīmes, bet vēl citi rodas pilnīgi no jauna, tā kā ikdienas dzīvē ienāk jaunas reālijas. Izteikti tas ir attiecināms uz straujo tehnoloģisko progresu. Protams, arī novecojusi leksika saglabājas

valodā, tādēļ lielāko kultūrtautu valoda var aptvert vairākus simtus tūkstošu leksisko vienību. Tomēr viena cilvēka vārdu krājums ir ievērojami šaurāks un vidēji tas aptver 4000-5000 vārdu, lai gan šauram ikdienas lietojumam var iztikt ar dažiem tūkstošiem. Tomēr jo plašāka ir cilvēka leksika, jo plašākas ir viņa spējas izteikt un pamatot savu viedokli, saprast citu teikto un rakstīto, iekļauties dažādās sabiedrībās (Latviešu valodas aģentūra, 2024).

Mūsdienu pētījumi liecina, ka vārdu krājuma apjoms spēcīgi ietekmē bērna spēju apgūt lasītprasmi. Turklāt ir jāuzsver, ka aktīvais vārdu krājums nenozīmē prasmi nosaukt dažādus objektus vai darbības, tas nozīmē prasmi lietot. Tādējādi, ja ir pietiekami nostiprinātas saiknes starp fonoloģiju, ortogrāfiju un semantiku ir pietiekami nostiprinātas, zināšanas par vārdiem, kas veido tekstu, atbalsta lasītā izpratni. Šīs attiecības šķiet loģiskas, jo, ja nezināmo vārdu īpatsvars tekstā ir ļoti augsts, lasītā izpratne ievērojami pasliktināsies, turklāt tas attiecas gan uz bērna paša lasīto, gan viņam priekšā lasītiem literāriem tekstiem. Turklāt pētījumi apliecina – plašs pirmskolas periodā apgūts vārdu krājums korelē ar akadēmiskajiem rezultātiem skolā, jo īpaši pirmajās klasēs (Binder, et al., 2017; Castillo, Tolchinsky, 2018; Lee, 2011).

Bērna vārdu krājuma attīstība ontogēnēzē ir svarīgs aspekts bērna valodas un kognitīvās attīstības procesā. Vārdu krājuma attīstība bērnam notiek pakāpeniski, un to ietekmē dažādi faktori, piemēram, ģimenes un izglītības vide, sociālā mijiedarbība, kognitīvās spējas un mācību metodes, tai skaitā valodas paraugi, kādus var nodrošināt literārie darbi. Pirms bērnus iemācās runāt, ir nepieciešams pirmsvalodas posms, kas ļauj bērnam iemācīties nošķirt runas skaņas un sākt izdalīt atsevišķus vārdus runas plūsmā ar noteiktu nozīmi. Pirmsrunas periodam ir ļoti liela nozīme runas attīstībā un vispārlietojamās leksikas apgūvē (Dickinson, et al., 2019; Irbe, Lindenberga, 2017).

I. Miltiņa arī norāda, ka runas attīstībā bērns iziet aptuveni šādu ceļu no dzimšanas līdz 2-3 gadu vecumam:

“Izrunā lūpeņus (p – b, f – v, m) → priekšējos mēleņus (t, d, n), pakalējos mēleņus (k, g, h), svelpeņus (s, z), šņāceņus (š, ž), sonoros līdzskaņus (l, r) var neizrunāt vai aizstāt → nosauc priekšmetus, kurus vēlas → atdarina vārdus → parāda uz attēla priekšmetus → prot nosaukt darbības vārdus → vārdu krājums ap 200 – 300 vārdiem → veido vienvārda teikumu → divvārdu teikumu → trīs četru vārdu teikumu” (Miltiņa, 2013, 128).

Tādējādi bērna vārdu krājuma attīstība sakas ar skaņu izrunu, ieklausīšanos runā, ar vārdu atpazīšanu. Turklāt pētījumi liecina – jo lielāks ir bērnu vārdu krājums, jo straujāk notiek tā tālākā bagātināšanās mācību procesā (Dickinson, et al., 2019).

Balstoties uz I.Miltiņas (2013), I. Hadaņonokas (2014). I. Irbes un S. Lindenbergas (2017), kā arī S. Vordas (2017) atziņām, darba autore ir izveidojusi pārskatu par vārdu krājuma attīstības likumsakarībām līdz trīs gadu vecumam (sk. 1.tab.).

1.tabula. Bērnu valodas attīstība līdz 3 gadu vecumam

Vecums	Valodas raksturojums	Vārdu krājums
0-6 mēn.	Uztver skaņas avotu, nodala valodas skaņu. Spēlējas ar skaņām. Pakāpeniski sāk artikulēt skaņu virknējumus	
6-12 mēn.	Attīstās liela interese par runu, saprot jau vārdus un īsas frāzes, kuras bieži tiek atkārtotas. Apzināta skaņu artikulācija. Perioda beigās pirmie apzinātie vārdi Bērns saziņai sāk izmantot žestus.	No 3 līdz dažiem desmitiem, parasti skaņu atdarinājumi, vienkāršoti vārdi
12-18 mēn.	Bērns sāk veidot vienkāršas divu vārdu frāzes, piemēram, "gribu sulu", tomēr biežāk ir viena vārda teikumi. Strauji turpina attīstīties sapratne, bērns saprot, kad tiek nosaukti labi zināmi priekšmeti. Atbild uz jautājumu "Kur ir...?", norādot ar roku	Vārdu krājums pieaug līdz aptuveni 50 vārdiem. Minimāli iespējami 3-5 vārdi.
18-24 mēn.	Bērns sāk iesaistīties dialogā, var atbildēt uz jautājumiem, sāk uzdot jautājumus, piemēram, "Kas tas ir?", "Kur ir?" Bērns sagaida īsu, konkrētu atbildi, vēlamas ar 1-2 vārdiem. Sāk veidot vārdu savienojumus, tomēr to gramatiskajām saiknēm bērns pievērš uzmanību tad, kad ir aktīva leksikā vismaz 70 vārdi.	Vārdu krājums pārsniedz 100 vārdus, dominē lietvārdi un darbības vārdi, sāk parādīties arī īpašības vārdi
2-3 gadi	Spēj saprast garus teikumus un īsus tekstus, patīk klausīties literāros tekstus, aktīvi izmanto runā vismaz 100 vārdus, turklāt strauji pieaug, teikumi sastāv no 3 un vairāk vārdiem, bērns sāk tos saskaņot	Var būt lielas svārstības no 100 līdz 500 vārdiem Dominē lietvārdi un darbības vārdi, sāk ienākt īpašības vārdi
3-4 gadi	Bērns spēj veidot garākus un sarežģītākus teikumus, uzdot jautājumus un izteikt savas domas	Vārdu krājums pieaug līdz aptuveni 1000 vārdiem, vārdu krājumā ir visu vārdšķiru vārdi

Tādejādi 3-4 gadu vecumā bērna vārdu krājums ir pietiekams, lai varētu brīvi veidot sarunas. Tomēr te darba autore vēlētos uzsvērt, ka praksē bieži nākas sastapties ar bērniem, kuriem, sasniedzot 3 gadu vecumu, aktīvais vārdu krājums ir tikai aptuveni 10 vārdu, starp kuriem galvenokārt atviegloti vārdi un skaņu atdarinājumi, turklāt vārdu nozīmes ir neprecīzas un izplūdušas. Tomēr arī tādā gadījumā pedagogam ir jāorientējas uz vārdu krājuma attīstību ontogēnēzē, jo bērnam ir jāiziet visus valodas attīstības posmus, kas būtībā ir universāli un nav atkarīgi no bērna dzimtās valodas.

Šī ideja ir N. Čomska teorijas pamatā, saskaņā ar kuru visi bērni piedzimst ar iedzimtu spēju apgūt valodu. Lai gan viņa darbi vairāk koncentrējas uz gramatikas un sintakses apguvi, viņa teorijas ir ietekmējušas arī vārdu krājuma attīstības izpratni. N. Čomska teorija liecina, ka cilvēka prāts ietver "universālo gramatiku". Šis ietvars nodrošina kopīgu strukturālu pamatu

visās valodās, neskatoties uz to acīmredzamajām atšķirībām. Viens no intriģējošajiem valodas apguves aspektiem, ko Čomskis pētīja, ir veids, kā bērni bez piepūles uztver gramatikas likumus un struktūras. Tas ir krasā pretstatā biheiviorisma perspektīvai, kas lielu uzsvaru liek uz ārējiem stimuliem un valodas apguves pastiprināšanu. Tā vietā Čomskis ierosināja iekšējā valodas apguves mehānisma esamību cilvēka smadzenēs. Šis mehānisms ļauj bērniem ātri uztvert sarežģītas gramatiskās struktūras pat bez skaidras instrukcijas vai pietiekamas valodas ievades. Čomska teorija bija revolucionāra, jo tā apstrīdēja dominējošo uzskatu, ka valodas attīstību ietekmē tikai vides faktori. Tādējādi, lai arī vide ir svarīga, tomēr agrīnā valodas attīstība ir universāla. Tai pat laikā nevar noliegt, ka gramatisko struktūru apguvei bērnam ir jāapgūst atbilstoša leksika (Main, 2023).

Nosacīti vārdu krājuma veidošanos ietekmē arī kognitīvas spējas, kuras pastiprināti ir pētījis Ž. Piažē, arī valodas apguvi skatot kā kognitīvu, apzinātu procesu. Attiecīgi bērna spēja mācīties un atcerēties jaunus vārdus ietekmē vārdu krājuma attīstības ātrumu, savukārt šī iegaumēšana un sekojoša lietošana lielā mērā ir saistāma ar praktisko darbību – ja bērns, ir iespēja uzreiz to sākt lietot saprotamā, konkrētā situācijā, tad viņš iegaumēs šo vārdu un turpinās lietot. Pēc tādiem pašiem principiem notiek gramatikas apguve, tai skaitā bērnu vārdarināšanas prasmju attīstība, kas lielā mērā saistāms ar abstrakto kognitīvo spēju attīstību (Piažē, 2002; Yadi, 2020).

Pagājušā gadsimta beigās plašus pētījumus bērnu valodas attīstības jomā uzsāka Dž. B. Glīsone, kuras uzmanības centrā bija divi jautājumi:

- Ģimenes un sociālās vides ietekme uz valodas struktūrām: vārdu krājuma veidošanos tiešā veidā ietekmē sociālā mijiedarbība, kuras ietvaros bērns klausās pieaugušo runā, ka arī pats iesaistās un neapzināti pārņem tās valoda struktūras, kuras visbiežāk dzird savā sociālajā apkārtnē. Tādējādi bagātīga sarunvaloda mājās veicina bērna vārdu krājuma attīstību.
- Valodas struktūru apguve, kas ļauj bērniem veidot jaunus vārdus jau agrīnā vecumā. Dž.B. Glīsone to saista ar bērnu metalingvistisko izpratni, kura strauji attīstās dzīves pirmajos 3-5 gados, atzīstot, ka bērna vārdu krājuma attīstība ir kritisks elements viņa kopējai valodas kompetencei un kognitīvajai attīstībai (Gleason, Ratner, 2024).

Apkopojot nodaļā izklāstīto, var secināt, ka vārdu krājuma veidošanās ir svarīgākais nosacījums bērna runas un kognitīvai attīstībai kopumā. Vārdu krājuma uzkrāšanās ir atkarīga gan no bērna iekšējiem faktoriem (domāšanas, atmiņas, uztveres), gan arī no ārējiem faktoriem (sociālā vide un daudzveidīga sociālā mijiedarbība, tai skaitā mērķtiecīgs mācību / attīstošais process izglītības iestādē). Tādējādi, lai varētu pievērsties mērķtiecīgai vārdu krājuma attīstības sekmēšanai, ir jāsniedz īss ieskats par 3-4 gadus vecu bērnu attīstības likumsakarībām.

1.2. Vārdu krājuma attīstība un to ietekmējošie faktori 3-4 gadus veciem bērniem

Vārdu krājuma veidošanās, valodas attīstība kopumā ir cieši saistīta ar bērna psihisko procesu attīstību, kas rada nepieciešamību sniegt īsu ieskatu bērna vecumposma attīstības likumsakarībās, īpašu uzmanību pievēršot valodas kvalitatīvām izmaiņām 3-4 gadu vecumā.

Valodas attīstība ir cieši saistīta ar bērna kognitīvo attīstību, kura norit secīgos posmos. Saskaņā ar Ž. Piažē (2001), 2-7 gadu vecums attiecināms uz pirmsoperāciju stadiju, kurai raksturīga strauja runas attīstība – bērns mācās izmantot valodas simbolus (vārdus) saziņai ar apkārtējo pasauli. Perioda noslēgumā valoda kļūst par domāšanas līdzekli (Piažē, 2001; Kalvāns, 2018). Ārī psihologs Ļ. Vigotskis (2003) uzskata, ka tieši uz pirmsskolas vecumposma sākumu bērna domāšanas un runas līknes sāk savienoties.

Runas attīstība, tai skaitā vārdu krājuma uzkrāšanās ir cieši saistīta ar visu augstāko psihisko funkciju (uzmanības, uztveres, atmiņas, domāšanas, iztēles) attīstības likumsakarībām konkrētajā vecumposmā. Tas rada nepieciešamību sniegt īsu minēto psihisko funkciju raksturojumu.

Uzmanība ir *“cilvēka apziņas patvaļīga (tīša) vai nepatvaļīga (netīša) virzība un koncentrēšanās uz ārējās vai iekšējās (psihiskās vai fiziskās) pasaules atspoguļošanu”* (Lūse, Miltiņa, Tūbele, 2020, 340). Uzmanība ir vērtējama no citu psihisko procesu efektivitātes, jo tieši uzmanība piešķir uztverei, domāšanai un atmiņai virzību. Šajā vecumā uzmanība ir netieša un nenoturīga, pakļauta afektīvam stavoklim, respektīvi, bērns velta uzmanību kādam objekta tik ilgi, kamēr ir interese (Kalvāns, 2018). Turklāt bērnam ir vieglāk koncentrēt uzmanību uz vizuāliem, nevis dzirds tēliem. Tas attiecināms arī uz priekšlasījumiem – bērns ātri zaudēs uzmanību, ja būs jāklusās priekšlasījumā, kurā daudzus vārdus viņš nezina un nesaprot vai arī priekšlasījums būs pārāk ilgs un tas pārsniegs bērna spēju saglabāt uzmanību. Uzmanību var palīdzēt noturēt, ja bērnam paralēli būs iespēja aplūkot, darboties (Sanders, Stevens, Coch, Neville, 2006).

Tomēr ir jāuzsver, ka šajā vecumā bērns vēl nespēj vienlaicīgi klausīties un darboties. Pēc trīs gadu vecuma ievērojami uzlabojas spēja pārslēgt uzmanību. Bērnam pietiek ar to, ka dzird runājam cilvēku, lai viņš sāktu ieklausīties – agrīnā periodā bija svarīgi, lai pieaugušais uzrunā bērnu vārdā vai satver roku, tādējādi piesaistot uzmanību. Šādas izmaiņas liecina par labvēlīgu situāciju runas attīstībai un vārdu krājuma veidošanai (Vorda, 2017).

Uztvere definējama kā *“priekšmetu vai parādību atspoguļojums kopumā, kas rodas šo priekšmetu vai parādību iedarbības laikā uz sajūtu orgāniem; uztvere un sajūtas ir vienoti jutekliskās izziņas posmi”* (Lūse, Miltiņa, Tūbele, 2020, 343).

2-3 gadu vecumā “bērna domāšana, uzmanība, runa, emocijas ir saistītas ar to, ko bērns redz un jūt – ar pašreizējās situācijas tiešu uztveri” (Kalvāns, 2018). Pēc trīs gadu vecuma tie pakāpeniski paplašinās un kļūst precīzāki, tomēr trīs gadu vecumā ir noverošanas būtiskas nepilnības. Bērns pievērš uzmanību tikai spilgtākajām īpašībām, uztveres tēli var veidoties neprecīzi, laiks, ko bērns velta objektu uztverei un izpētei ir īss, tādēļ ir iespējams liels kļūdu skaits. Lai izzinātu priekšmetu, bērns ar to praktiski rotaļājas, tomēr tā īpašību izpētē neiedziļinās. Izpēte kļūst mērķtiecīga un sistemātiska tikai pēc 4-5 gadu vecuma (Zaporozhets A. V. (2009). The Development of Perception in the Preschool Child. Retrieved from: <http://www.jstor.org/stable/1165778>). Darba autores vērtējumā tas ietekmē arī vārdu krājumu – bērnu vārdu krājumā ir maz īpašības vārdu, izņemot tie, kas apzīmē izteikti spilgtas iezīmes, piemēram, krāsas.

Bērns spēj klausīties priekšlasījumu līdz 20 minūtēm ar vizuālu atbalstu (piemēram, grāmatas priekšlasījums ar ilustrācijām, video vai cita veida uzskates atbalstu) (Smith, Strick, 2010).

Šī pētījuma ietvaros svarīga ir valodas (runas skaņu) uztvere un apjēgšana. Pētījumi liecina, ka fonētiskās uztveres pamati veidojas pirmo 30 mēnešu laikā (līdz aptuveni 2,5 gadiem), kad bērns iemācās ne tikai nodalīt runas un nerunas skaņas, bet arī izšķirt atsevišķas fonēmas dzimtajā valodā un pēc dzirdes tās diferencēt, kas kļūst par pamatu spējai nodalīt skaniski līdzīgu vārdu nozīmes (Farquharson et al., 2018). Trīs gadu vecumā ievērojami paaugstinās valodas izpratne, turklāt saskarsmes situācijās spēj saprast un uztvert vienkāršus frazioloģiskus, piemēram, “vienu acumirkli” (Vorda, 2017).

Atmiņa ir “*psihisks process, kurā cilvēks iegaumē, saglabā atmiņā, reproducē un aizmirst domas, tēlus, kustības, t.i., pieredzi*” (Lūse, Miltiņa, Tūbele, 2020, 42).

Līdzīgi kā uztvere, arī atmiņa ir netieša, tomēr bērns spēj iegaumēt pietiekami plašu materiālu, kas viņam ir emocionāli nozīmīgs (Kalvāns, 2018). Arī V. Golubina uzsver, ka bērns labāk iegaumēs to, kas viņam šķiet interesants, nozīmīgs konkrētajā brīdī un saista viņa uzmanību, pat ja tikai īslaicīgi (Golubina, 2007).

Šajā vecumposmā labi attīstās verbālā atmiņa, kas kļūst par pamatu bērna vārdu krājuma uzkrāšanai. Lai iegaumētu verbālu materiālu, bērnam kļūst svarīga jēga (Kalvāns, 2018). Tas nozīmē, ka bērnam, klausoties priekšlasījumus, svarīgi uzdot precizējošus jautājumus (kas tas ir, ko tas nozīmē), lai saprastu. Personīgās jēgas konstruēšana balstās uz bērna pieredzi, tādējādi cieši saistīta ar uztveri un atmiņu (Freibergera, 2013).

Domāšana ir “*psihisks izziņas process, kurā ar runas palīdzību notiek vispārināta un netieša īstenības atspoguļošana*” (Lūse, Miltiņa, Tūbele, 2020, 84). Ļ. Vigotskis uzsver domāšanas ciešo saikni ar valodu – pirmsskolas periodā runa un doma pakāpeniski sāk

apvienoties, kā rezultātā runa kļūst par domāšanas līdzekli un otrādi, respektīvi, šos psihiskos procesus perioda noslēgumā vairs nav iespējams atdalīt (Vigotskis, 2003).

2-3 gadus veciem bērniem raksturīga uzskatāmi darbīgā domāšana, tas nozīmē – bērnam, lai domātu un apjēgtu, ir ne tikai jāredz priekšmetus, bet arī praktiski jādarbojas. Tomēr pēc 3 - 4 gadu vecuma to sāk pakāpeniski nomainīt uzskatāmi tēlainā domāšana, kas nozīmē, ka bērns jau spēj domās operēt ar atmiņā uzkrātajiem tēliem. Domāšanas procesiem raksturīga savdabīga loģika – kļūst pieejamas vienkāršas cēloņsakarības bez dziļākas situācijas izpētes (Golubina, 2007; Kalvāns, 2018). Tieši caur darbību bērns risina praktiskus uzdevumus, runai kā domāšanas līdzeklim trīs gadu vecumā ir sekundāra loma. Situācija mainās tikai 4 - 5 gadu vecumā (Zaporozhets, 2009).

Iztēle ir “*psihisks process, kura izpausme ir jaunu tēlu rašanās, radoši pārveidojot uztverto, priekšstatīto*” (Lūse, Miltiņa, Tūbele, 2020, 146). Ž. Piažē iztēles funkcijas saista ar akomodācijas un asimilācijas procesiem, kas iezīmē bērna spēju uzkrāt arvien jaunus priekšstatus un tēlus, tos saskaņojot ar iepriekšējā pieredzē esošajiem (Piažē, 2002). Tas ietekmē arī vārdu krājuma uzkrāšanos, jo īpaši ekspresīvās leksikas veidošanos. Tāpat iztēle trīs gadu vecumā dod pamatu vārddarināšanai – bērns nereti pēc analogijas trīs gadu vecumā pats izdomā jaunus vārdus ieraudzītajām reālijām, kas tomēr atšķiras no vispārpieņemtās leksikas (Vigotskis, 2003).

Runa. Pirmajos trīs – četros dzīves gados tiek likti dzimtās valodas un runas attīstības pamati. Ja šis periods ir palaists garām, tad atgūt iekavēto ir jau ievērojami sarežģītāk. Tieši tādēļ šajā posmā runas attīstībai ir jāvelta īpaša uzmanība (Rūķe- Draviņa, 2017; Vorda, 2017).

I.Miltiņa runas attīstībā izdala vairākus vispārējus posmus:

- Fonemātiskās uztveres attīstība (prasme nošķirt valodas skaņas, izdalīt atsevišķas fonēmas), līdztekus tam veidojas pirmās iemaņas skaņu izrunā (pirmais dzīves gads);
- Bērns apgūst vārdu jēgu, sāk uzkrāties pirmais vārdu krājums un primitīvi priekšstati par vārdu savienojumu /teikumu jēgu (1,5-4 gadu vecums);
- Bērns pilnveido savas runas iemaņas, tiek apgūta literārā valoda tās mutiskās un rakstiskās runas formās (pēc 4 gadu vecuma) (Miltiņa, 2005).

2 - 4 gadu vecumā bērna runas attīstībā iestājas kvalitatīvi jauns posms, kad strauji uzkrājas vārdu krājums un veidojas priekšstati par šo vārdu gramatiski pareizu lietojumu teikumos domu (Vorda, 2017).

Ir jāuzsver pastāv ļoti būtiskas individuālas atšķirības. Piemēram, ASV veikta plašā pētījumā (Christ, Wang, 2010) konstatēts, ka atkarībā no vides un vecāku izglītības līmeņa 3 gadu vecu bērnu pasīvais vārdu krājums var būt no 600 vārdu līdz pat 4000 vārdu, savukārt

aktīvais – no dažiem desmitiem līdz vairākiem tūkstošiem. Arī pētniece I. Hadaņonoka (2014) norāda, ka 3-4 gadu vecumā vārdu krājuma apjoms var svāstīties no 500 līdz 2300 vārdiem.

Bērnu valodas pētnieces K. Smita un L. Strika norāda, ka vidēji trīsgadīga bērna aktīvais vārdu krājums ir ap 500, bet pasīvais – ap 1000 / 1200 vārdiem. Bērns šajā vecumā prot deklamēt īsus dzejoļus, uzdod vienkāršus jautājumus (Kas tas ir? Kur atrodas?), atbild uz pieaugušā jautājumiem vienkāršiem paplašinātiem teikumiem, vārdu krājumā sāk ienākt visu vārdšķiru vārdi, tai skaitā vietniekvārdi, vispirms personas vietniekvārds mēs, tad arī otrajā un trešajā personā. Runa kļūst gramatiski pareizāka, bērnam kļūst svarīgi ne tikai nosaukt redzamo objektu, bet veidot vārdu savienojumu, paskaidrojot, kāds ir šis priekšmets (liela māja, sarkana bumba...) (Smith, Strick, 2010).

Būtiskās individuālās atšķirības ir saistāmas ne tikai ar to, ka katram bērnam ir atšķirīgs kognitīvais potenciāls, bet arī no sociālās vides, kā arī izmantojamo metožu atbilstības bērnu vajadzībām.

Pētnieki norāda, ka lasīšana korelē ar plašu vārdu krājumu pirmsskolas un skolas vecuma bērniem (Lee, 2011; García-Gómez, Rueda Sánchez, 2022). Galvenās atšķirības no skolas vecuma bērniem ir saistītas ar to, ka pirmsskolā priekšā lasa skolotājs, pieaugušais, tādēļ uz bērnu vēl papildus iedarbojas lasītāja personība, izmantotās balsis intonācijas, izmantotie vizuālie atbalsta materiāli un citi (Freiberger, 2013). Pirmsskolas bērni nav iedomājama bez pasakām, tādēļ tieši pasakas kļūst par svarīgāko literāro darbu žanru vārdu krājuma veidošanā.

Apkopojot nodaļā izklāstīto, var secināt, ka 3-4 gadu vecumā bērna psihisko procesu attīstība nodrošina strauju vārdu krājuma pieaugumu, tomēr uzmanība joprojām ir netieša, uztveres un domāšanas procesā svarīga ir praktiska darbība. Literāro darbu uztvere saistāma ar personīgās jēgas veidošanos, kas balstās uz savas pieredzes analīzi.

1.3. Pasaku izmantošana pirmsskolas pedagoģiskajā procesā bērnu vārdu krājuma paplašināšanai

Pasakas ir viens no bērnu daiļliteratūras veidiem. Bērnu daiļliteratūru var definēt kā mākslas veidu, kas cilvēkam ir pieejams no pirmajiem dzīves gadiem, kas ir cilvēka garīgās kultūras attīstības pamatā. Turklāt grāmatas ir līdzekļi cilvēka emocionālajai un intelektuālajai attīstībai, atklātas komunikācijas iemesls un veids ar pieaugušo radinieku (vecākiem, skolotāju) kopīgās lasīšanas procesā. Spējas uztvert literārā darba saturu, atpazīt mākslinieciskās izteiksmes iezīmes nerodas spontāni, tās veidojas pakāpeniski cilvēka dzīves laikā, īpaši efektīvi – pirmsskolas vecumā. Tāpēc ir tik svarīgi jau no mazotnes iepazīstināt bērnus ar grāmatu mākslu un lasīšanas kultūru. Semantiskā analīze ietver valodas vienību semantiskās nozīmes izpēti, tāpēc tā ir svarīgs iztēles un domāšanas attīstības avots. Nozīmes meklēšana, noteiktas nozīmes izpratne atdzīvina tekstu, padara to tik pievilcīgu lasītājam neatkarīgi no viņa vecuma (Boyakova, Lykova, Gaysina, 2017).

Pasaka ir “vēstītājas folkloras vai daiļliteratūras žanrs, parasti ar fantastikas elementiem; šī žanra darbs” (Tēzaurs, 2024). Letonikas resursā tiek precizēts, ka pasaka ir formas ziņā neliels prozas darbs, kurā parasti ir dzīvē neiespējami brīnumi, cilvēkiem bieži tiek piešķirtas pārdabiskas spējas, bet dzīvniekiem, augiem un priekšmetiem – cilvēkiem piemītošas īpašības (Letonika, 2024).

Var izdalīt tautas un literārās pasakas, turklāt literārā pasaka bieži “tiek balstīta tautas pasaku tradīcijās, izmantojot tajās sastopamos motīvus, tēlus un sižeta metus,” vienlaicīgi saglabājot principiālas atšķirības. “Tautas pasakas uzskatāmas par savdabīgu pasaules izziņāšanas un izprašanas veidu, daļēji tas attiecas arī uz literārajām pasakām, kuras reprezentē autora pasaules izpratni un vērtējumu, kā arī uzskatus par cilvēkattiecībām” (Lāms, 2024).

Pētot bērnu valodas attīstību, V. Rūķe-Draviņa, D. Markus, I. Freiberga u.c. zinātnieki uzsver, ka reizē ar valodu attīstās arī bērna jēdzieniskā domāšana, pasaules uztvere un attieksme pret to. Ja pieaugušais vēlas, lai bērna valodas attīstības process tiek stimulēts, ir nepareizi ar bērnu runāt, pārņemot viņa vēl nepilnīgi attīstīto runas veidu, nemotivēti lietojot deminatīvus vai sacīto vairākkārt atkārtojot u.tml., kā arī viņam priekšā lasāmajos tekstos vai viņam pašam lasīšanai paredzētajos tekstos izmantot tikai vārdus, teikumus, kas atbilst tikai pašreizējai viņa kā klausītāja vai lasītāja pieredzei (Freiberga 2016; Rūķe-Draviņa, 2017; Vulāne, Tauriņa, Zīriņa, 2016).

Tas ļauj secināt, ka ir svarīgi izvēlēties darbus, kas, no vienas puses, ir bērniem saistoši un bērna psihiskas attīstības līmenim atbilstoši, no otras puses, ļauj bērnam attīstīties, apgūstot jaunu vārdu krājumu, jaunus priekšstatus par apkārtējo pasauli. Protams, ir svarīgi visi

iepazīstināšanas ar literāro darbu komponenti – gan saturs, gan priekšlasījums, gan noformējums.

I. Freibergas (2011, 2013) vērtējumā literāro darbu priekšlasījumi pirmsskolas vecuma bērniem sekmē dzirdes uzmanības un klausīšanās prasmi attīstību, vārdu krājuma bagātināšanos un prasmes lietot jaunapgūto leksiku dažādās gramatiskās formās, ka arī intereses par lasīšanu apguvi kopumā, kas vēlākajos gados kļūst par pamatu tam, lai bērns ar interesi un mērķtiecīgi pats mācītos lasīt.

Pirmsskolas pedagoģijā plaši tiek izmantotas daudzveidīga bērnu literatūra, tomēr īpašu vietu ieņem tieši pasakas – gan tautas, gan arī literārās pasakas, kuru saturs atbilst trīsgadīgu bērnu vajadzībām. Mūsdienu pētnieki uzskata, ka šajā vecumā, lai nodrošinātu uzmanības noturēšanu un arī lielāku izpratni par priekšlasījumu, svarīgas ir ilustrētas grāmatas (Freiberga, 2011).

Savos vēlākajos pētījumos I.Freiberga (2013) min vairākus literārā darba struktūras komponentus, kas raksturīgi visiem literārajiem darbiem, tai skaita arī pasakām tā pēctecīgajās fāzēs:

- *valodas skanējuma komponents*: klausoties priekšlasījumu, bērnam svarīgi dzirdēt aizrautīgu, izteismīgu lasījumu, iespējams ar dialogā iesaistīto tēlu valodas īpatnību nodalījumu, kas atvieglo uztveri;
- *jēgas komponents*: vārda, vārdu savienojumu, teikumu, frāžu nozīmes izpratne, skaidrojums dažādos kontekstos, lai nodrošinātu, ka bērns tiešām saprot izlasīto
- *priekšmetiskais komponents*: attēlotais priekšmets, jēdzieni, kuri bērnam ir jāsaprot sasaistē ar savu pieredzi;
- *ainu (skatu) komponents*: jebkuā literārā darbā tiek tēlotas attiecības, norises, priekšmeti, tēli. Svarīgi, lai bērnam veidotos izpratne par to savstarpējo saikni un notikumu secību (Freiberga, 2013).

Papildus noteikti svarīgi ir minēt arī ilustratīvo materiālu, kas ļauj precizēt saprast un pašam bērnam sekot līdz notikumu gaitai, turklāt svarīgi nevis vienkārši rosināt pētīt ilustrācijas, bet tās sasaistīt ar literāro vārdu, tādejādi bērni pēta un uzreiz skaidro iespējamus pasakas notikumus, kas saista viņu interesi par grāmatas tekstu un akcentē uzmanību (Boyakova, Lykova, Gaysina, 2017).

I.Freiberga (2011) uzsver, ka vārdu krājuma paplašināšanā nozīmīga ir interaktīvā lasīšana, kurā akcents tiek likts nevis uz pasakas izlasīšanu, bet uz aktīvu visu klausītāju iesaisti, attiecīgi “centrā ir bērna runas aktivitāte, kas balstās uz sarunām par grāmatas ilustrācijām un tekstu. Pieaugušais uzdod jautājumus, papildina bērna teikto, mudina detalizētāk aprakstīt to, ko redz, iedrošina stāstīt par dzirdēto, uzslavē bērnu” (Freiberga, 2011, 34).

Interaktīvā lasīšanas modelī bērns ieņem aktīva dalībnieka pozīciju, pētot grāmatas ilustrācijas, norādot uz objektiem, kas bija un kas nebija pieminēti, prognozējot, par ko būs pasaka, iekļaujot savā rotaļu darbībā, tai skaita teatrālā darbībā to, ko ir saklausījis tekstā un sapratis. Tas palīdz labāk interpretēt tekstu, kā arī uzreiz lietot jaunapgūto leksiku (Kabadayi, 2023).

Mūsdienu pētījumos papildus tiek minētas arī tehnoloģiju iespējas, kas ļauj animēt notikumus, noskatītie animāciju pēc lasītā literārā darba, atrast un sakārtot pasakas tēlus un citus uzdevumus atkarībā no bērnu vecuma un iespējām (Yiğit - Gençten, Aydemir, 2023).

I. Freibergas skatījumā viens no svarīgākajiem uzdevumiem ir darbs ar vārdu krājumu, vārdu jēgas izskaidrošanu. Pētniece uzsver, ka “izpratne par vārdu, kas veidojas bērnam aktuālā situācijā, padziļina arī vārda izpratni teksta kontekstā un visa teksta izpratni dziļākā līmenī. Vārda nozīmes nezināšana kavē literārā darba saprašanu, maina tā atsevišķu epizožu jēgu vai vispār jēgu kopumu” (Freibergera, 2011, 35). Kā izskaidrot vārdu – te skolotajam ir dažādas iespēja atkarībā no teksta satura un bērnu vecuma. Tomēr svarīgākais nosacījums ir neatlikt izskaidrošanu uz beigām, kad bērns jau šādus vārdus ir aizmirsis un zaudējis uzmanību par visu pasakas saturu kopumā. Tāpat nav nozīmes to darīt pirms lasīšanas, jo bērns saņemto skaidrojumu vēl nesaista ar priekšlasījumu. Turklāt ir ļoti svarīgi atrast metodes un paņēmienus, kas ļautu uzreiz bērnam sākt lietot leksiku. Tās var būt teatrālās rotaļas, didaktiskās rotaļas, daudzveidīga radošā darbība, kas ļauj pilnveidot leksikas lietojumu. Darba autore piekrīt E.Stikutes atziņai, ka jebkura “metode var kļūt interaktīva, ja mācībās ievēro noteiktus pedagoģiski psiholoģiskos nosacījumus [...]. Tas ir personisks, individuāls, ieinteresēts process, reizē arī lasītāja pašizziņa” (Stikute, 2010, 232). Tādējādi ir ļoti svarīgi pārdomāti veidot mācību procesu, aktīvi iesaistot bērnus, ņemot vērā viņu valodas prasmes un vecuma iespējas.

Apkopojot izklāstīto, var secināt, ka literāro darbu, jo īpaši pasaku lasīšana ļauj ne tikai veidot interesi par literārajā tekstā aprakstītiem notikumiem, bet arī var kalpot par svarīgu līdzekli vārdu krājuma bagātināšanai. Lai pārliecinātos par šo atziņu, svarīgi veikt empīrisku pētījumu.

2. 3-4 GADUS VECU BĒRNU VĀRDU KRĀJUMA PAPLAŠINĀŠANĀS PASAKU LASĪŠANAS PROCESĀ IZPĒTE

2.1. Pētījuma organizācija un dalībnieku raksturojums

Empīriskais pētījums tika veikts laika posmā no 2024. gada februāra līdz maijam pirmsskolas izglītības iestādē X bērnu grupā, kuru apmeklē 3-4 gadus veci bērni. Pētījums veikts ar mērķi pamatot vārdu krājuma paplašināšanas iespējas 3 – 4 gadus veciem bērniem, izmantojot pirmsskolas pedagoģiskajā procesā pasakas un sniegt praksē pamatotu atbildi uz pētniecības jautājumu – kā pirmsskolas pedagoģiskajā procesā ir izmantojamas pasakas, lai paplašinātu 3 – 4 gadus veciem bērniem vārdu krājumu.

Lai sasniegtu minēto mērķi, secīgi tika īstenoti šādi pētījuma īstenošanas uzdevumi:

1. noteikt pētījuma mērķim atbilstošas metodes;
2. izstrādāt kritērijus bērnu vārdu krājuma vērtēšanai;
3. noteikt pētījuma dalībniekus un veikt viņu vārdu krājuma izvērtēšanu pētījuma sākumā;
4. izstrādāt pedagoģiskā darba plānu, iekļaujot tajā pasakas un vārdu krājuma bagātināšanas uzdevumus;
5. īstenot pedagoģiskā darba plānu;
6. veikt atkārtotu vārdu krājuma izvērtēšanu bērniem;
7. apkopot pētījuma rezultātus, sniegt pamatotu atbildi uz pētījuma jautājumu.

Pētījuma metode. Pētījumam tika izvēlēta kvalitatīva pētniecības metode un tam atbilstoši instrumenti – pedagoģiskā novērošana un pedagoģiskais izmēģinājums. Novērošana ir konstatējoša metode, kas ļauj, neiejaucoties pētniekam, novērot interesējošo parādību, šī pētījuma ietvaros – vārdu krājuma izpausmes praktiskā runas darbībā. Savukārt pedagoģiskais izmēģinājums ir pētniecības metode, kuras uzdevums ir ietekmēt, mainīt dalībnieku grupu, lai būtu iespēja izvērtēt novērojamo parādību izmaiņas pirms un pēc intervences.

Centrālā pētījuma metode bija novērošana, kuras būtība ir :saistīta ar dabisku uzvedības norisi, kas var notikt jebkurā vidē. Mērķis ir izprast “reālus” cilvēkus viņu ikdienas situācijā, izzināt pasauli no dažādām perspektīvām” (Pipere, 2018). Tādējādi šī pētījuma ietvaros, vērojot un fiksējot bērnu runas paraugus, netika izmantotas kādas specifiskas pedagoģiskās metodes, kuras stimulētu bērnu veidot noteikta parauga izteikumus. Bērnu prasme lietot leksiku tika vērtēta, fiksējot bērnu runas aktivitātes paraugus dažādās nodarbības daļās un bērnu brīvajā laikā. Lai būtu iespējams fiksēt bērnu runu un sekojoši analizēt, lai atklātu dinamiku, tika izstrādāti novērošanas protokoli (veidlapu skatīt 1.pielikumā), kuri tika aizpildīti ikdienas

vērojumu procesā, fiksējot datumu un bērnu tiešo runu. Tas ļāva izsekot runas attīstībai laika perspektīvā. Tomēr, lai vērojumi nebūtu pārāk plaši un būtu iespējams arī skaitliski izvērtēt dinamiku, tika izstrādāti kritēriji, katram no tiem paredzēti četri līmeņi, sākot ar “sācis apgūt” un beidzot ar “padziļināti apguvis”. Izstrādātie kritēriji apkopoti 2.tabulā.

2.tabula. **Bērnu vārdu krājuma vērtēšanas kritēriji**

Kritērijs	Sācis apgūt 1 punkts	Turpina apgūt 2 punkti	Apguvis 3 punkti	Padziļināti apguvis 4 punkti
Vārdu lietojums saziņā: vajadzību izteikšana	Saprot, ka ar vārdiem precīzāk var paust savas domas, vajadzības; vārdiski vai ar darbību vēršas pie citiem, lai izteiktu savu vajadzību	Dažādās saziņas situācijās mērķtiecīgi lieto atbilstošus vārdus; vēršas pie citiem, lai vārdiski izteiktu savu vajadzību, veidojot nepaplašinātus teikumus vai zināmas frāzes	Izsaka savu domu pilniem teikumiem, pievērš uzmanību cita teiktajam; uzdod īsus jautājumus	Ievēro, ka sazināties var dažādi; izsaka savu domu, emocijas un attieksmi paplašinātos teikumos uzklauša citu; uzdod jautājumus un sagaida atbildi
Atbildes uz citu jautājumiem	īsi atbild uz vienkāršu jautājumu ar žestu, darbību vai atsevišķiem vārdiem	īsi atbild uz vienkāršu jautājumu ar 1-2 vārdiem vai vienkāršu teikumu, var būt neprecīza leksika	Atbild izvērstiem teikumiem, precīzi lieto zināmo leksiku	Atbildot uz jautājumu, veido dialogu, uzdod precizējošus jautājumus
Lietvārdu lietojums mācību situācijās	Ne vienmēr nosauc zināmos objektus, dažreiz ir grūti atcerēties, taču var parādīt	Ar atbalstu nosauc objektus, nereti lieto atvieglotus vārdus, var būt kļūdaina izruna	Nosauc pareizi vārdus	Veido vārdu savienojumus, precīzē vārdu nozīmi, papildus norādot īpašību vai darbību
Darbības vārdu lietojums mācību situācijās	Ne vienmēr nosauc darbību, var parādīt prasīto iespēju robežās	Ar atbalstu saka darbību, nereti lieto atvieglotus vārdus	Pareizi lieto darbības, ievērojot atšķirības personā, dzimtē	Lieto pareizi darbības vārdus teikumos, nodalot dzimti, skaitli, laiku (tagadne, pagātne)
Īpašības vārdu lietojums mācību situācijās	Ne vienmēr nosauc īpašību, var parādīt prasīto, ne vienmēr saprot abstraktas īpašības	Lieto izolēti īpašības vārdus, kas apzīmē objektu pazīmes, dažreiz jauc antonīmus	Īpašības vārdus lieto vārdu savienojumos, pareizi saskaņojot dzimtē, skaitlī, locījuma. Sāk lietot abstraktus īpašības vārdus	Lieto pareizi īpašības vārdus teikumos, nodalot dzimti, skaitli, locījumu, lieto vārdus ar konkrētām un abstraktām

Kritēriji ir veidoti, balstoties uz I.Freibergas (2016), S. Vordas(2018) atziņām, kā arī izmantota Pirmsskolas mācību programma (Brice, u.c., 2018) un Skola 2030 ekspertu veidotai

metodiskais materiāls valodas jomā (Baltgaile, Eglīte, Siliņa-Jasjukeviča, 2020). Ir jānorāda, ka programmā un metodiskajā materiālā nav atsevišķi aplūkots vārdu krājums, bet tikai valodas lietojums saziņā, tādēļ darba autore vērtēja vairāk prasmi lietot praktiskā darbībā, dažādās saskarsmes situācijās valodas līdzekļus, vērtējot, cik viegli bērnam ir piemeklēt un pareizi lietot dažādus lietvārdus, īpašības vārdus un darbības vārdus. Atsevišķi vērtēts vārdu lietojums saziņā atbilstoši programmas prasībām. Tomēr, tā kā runa ir par mazākumtautību bērniem, kuri tikai sāk mācīties latviešu valodā, tad darba autore apzināti pazemināja prasības pret šiem bērniem, rādītāju “padziļināti apguvi” drīzāk attiecināja uz līmeni, kas būtu raksturīgs 3-4 gadus veciem bērniem sākumposmā. Šajā gadījumā darba autore ņēma vērā to, ka nav iespējams dažu mēnešu laikā sasniegt tādu progresu, jo lielākā daļa bērnu ikdienas saskarsmē lieto vienkāršotus vārdus un neveido teikumus, lai gan bērni, kuriem latviešu valoda ir dzimtā, to jau dara.

Ar “abstraktiem” īpašības vārdiem tiek saprastas īpašības, kuras nav vizuāli novērtējamas, piemēram, labs, dusmīgs u.t.t. Abstrakti lietvārdi šī pētījuma ietvaros netika vērtēti. Visi lietvārdi saistīti ar apgūstamajām tēmām un sadzīvīsku lietojumu. Vārdu krājums tika vērtēts gan no prasmes lietot atsevišķi, piemēram, atbildot uz skolotāja jautājumu – kas tas ir? (pētot grāmatu ilustrācijas), gan arī uzreiz lietot vārdu savienojumus, piemēram, skolotāja rāda uz ilustrāciju un lūdz nosaukt, kas tur ir redzams. Bērns var atbildēt, vienkārši nosaucot objektus (puķes, taureņi) vai precizējot pazīmes (sarkanas puķes, dzeltenī taureņi), vai arī iesaistot teikumus (taurenis sēž uz sarkanās puķes).

Lai ietekmētu vārdu krājuma paplašināšanos, tika veikta pedagoģiskā izmēģinājuma darbība. 10 nedēļu ietvaros bērniem tika piedāvāti daudzveidīgi literārie darbi – pasakas, mācību procesu mērķtiecīgi veidojot tā, lai bērni paplašinātu vārdu krājumu un mācītos to praktiski lietot. Attiecīgi, izvērtējot vārdu krājuma rādītājus pētījuma sākumā un beigās, bija iespēja noteikt intervences ietekmi.

Pētījuma dalībnieki. Darba autore strādāja pirmsskolas grupā, kuru apmeklēja 23 trīsgadīgi bērni, tomēr no šiem bērniem 14 bērni ir mazākumtautību, attiecīgi šo bērnu runa un vārdu krājums ievērojami atšķiras. Daļai bērnu ir grūti izteikties un iesaistīties mācību procesā, jo ir pazeminātas prasmes saprast valodu, skolotājas priekšlasījumus un stāstījumus. Šo iemeslu dēļ pētījumam tika atlasīti tieši mazākumtautību bērni no kopējās grupas, paredzot nodarbības apakšgrupās, lai tādējādi izslēgtu situācijas, kas bieži ir novērotas grupā – latviešu tautības bērni, kad skolotājs uzdod jautājumus, atbild, neļaujot izteikties bērniem ar vājāk attīstītu runu, vai arī saka priekšā, kad ir jāatbild uz skolotāja jautājumu konkrētam bērnam mācību situācijā.

Balstoties uz vērojumu datiem, tika izveidots vispārējs bērnu attīstības raksturojums, atsevišķi vērtējot intereses par grāmatām, kas ļautu izvēlēties visatbilstošākos literāros darbus, lai veicinātu bērnu runas attīstību un vārdu krājuma paplašināšanos.

Pārskats par bērniem sniegts 3.tabulā. Tajā aprakstīto bērnu vārdi ir mainīti, ievērojot datu aizsardzības normatīvo aktu prasības.

3.tabula. Pētījuma dalībnieku raksturojums

Bērns	Vārdu krājuma un runas raksturojums	Interese par literatūru
Leonards	Noslēgts, pārsvarā atbild un vēršas, izmantojot žestus, atsevišķus skaņu atdarinājumus. Vārdu krājums šaurs, aptver sadzīvisku leksiku	Pasaku lasīšanas laikā skatās apkārt vai pēta ilustrācijas, tomēr ar tekstu nesaista
Kārlis	Raksturīga frāžu runa – izmanto zināmus vārdu savienojumus un vienkāršas frāzes, vārdu krājums aptver sadzīvisku leksiku	Lasīšanas laikā var noturēt uzmanību ļoti īsu laiku. Tomēr iesaistās rotaļās pēc pasakas.
Bogdans	Izmanto skaņu atdarinājumus, darina jaunus vārdus, pārveidojot no dzimtās valodas. Veido teikumus, tomēr tajos trūkst gramatisko saikņu.	Par pasaku lasīšanu neinteresējas, var sākt staigāt apkārt
Daniels	Runā lēni, tiecas pareizi artikulēt vārdus, veido vārdu savienojumus, lieto īpašības vārdus kopā ar lietvārdiem, lai precizētu savu attieksmi, vajadzības. Darbības vārdus dažreiz aizvieto ar lietvārdiem.	Pēta ilustrācijas, nosauc redzamo, izrāda interesi par priekšlasījumiem, ja ir vizualizācija.
Matvejs	Daudz lieto skaņu atdarinājumus, viens skaņu atdarinājums apzīmē vairākas vārdu grupas, ir grūtības izteikties, ļoti šaurs vārdu krājums	Ir grūti noturēt uzmanību, var sākt pievērsties blakus nodarbēm.
Kirils	Pamatā klusē, uz sevi vērstu runu atbild ar darbību, dažreiz lieto skaņu atdarinājumus.	Uzmanīgi klausās, var izteikt vērtējumu ar žestiem, kas liecina, ka ir sapratis.
Aleksandrs	Lieto atsevišķus vārdus un skaņu atdarinājumus, kas galvenokārt apzīmē pieredzē zināmus priekšmetus un darbības ar tiem. Izsakot vajadzības, izmanto īsas frāzes līdz 3 vārdiem, tos ne vienmēr saskaņojot.	Izrāda interesi, patīk pasakas par dzīvniekiem, pēta ilustrācijas, nosauc redzamo
Filips	Lieto atsevišķus vārdus, daudzsilbju vārdus īsina, pamatā vārdu krājumu veido sadzīviskas nozīmes lietvārdi un darbības vārdi.	Izrāda interesi par pasakām, patīk klausīties, iesaistās rotaļās pēc pasakas.
Anastasija	Lieto vārdus un skaņu atdarinājumus, kas galvenokārt apzīmē priekšmetus, vēršas un atbild uz jautājumiem galvenokārt ar žestiem. Ir grūti piemeklēt vārdus, lai gan mācību situācijās	Klausās, vēro, tomēr ja nav pietiekams vizuālais atbalsts, ātri zaudē uzmanību. Saistošas ir rotaļas pēc pasakas.
Elizabete	Lieto atsevišķus skaņu atdarinājumus, alternatīvo runu (paša darinājumus – jaunvārdus, kuru pamatā ir atvasinājumi no dzimtās valodas)	Pēta ilustrācijas, var nosaukt redzamo savā dzimtajā valodā. Priekšlasījumos neklausās.
Jekaterina	Vārdu krājums nepietiekams, bieži grūtības piemeklēt vārdus, tad rāda ar žestiem, lai izteiktu savas vajadzības	Grāmatas izraisa interesi, tomēr izteikties ir grūti. Saistošas ir rotaļas pēc pasakas.
Anna	Lai atbildētu uz jautājumiem, lieto atsevišķus vārdus un žestus. Vārdu krājums šaurs.	Klausās priekšlasījumos, paskaidro ar vienu vārdu, vēro ilustrācijas, iesaistās rotaļās
Olga	Praktiski nerunā, lieto žestus un skaņu atdarinājumus, vārdu krājums nepietiekams.	Pievēršas tikai ilustrācijām, pēta, nekomentē
Poļina	Pamatā lieto tikai lietvārdus un darbības vārdus, kā arī vārdus „jā”, „nē” un „es”, parādās frāžu runa, tomēr vārdu krājums šaurs	Klausās pasakā, vēlas izteikties, tomēr ir grūti piemeklēt vārdus.

Analizējot bērnu uzvedību pasaku lasīšanas laikā, ir izdalāmas vairākas būtiskas problēmas:

- 1) bērniem ir grūti noklausīties izteismīgi lasītas pasakas, ja pastāvīgi netiek rādītas ilustrācijas, kas saistīts ar relatīvi zemu izpratnes līmeni un šauru vārdu krājumu;
- 2) bērnu uzmanību saista ilustrācijas, tomēr viņi tās var nesaistīt ar pasakas tekstu, tādēļ svarīgi ir paskaidrojumi;
- 3) lielākā daļa bērnu labprāt iesaistās rotaļās pēc pasakas motīviem, tomēr šajās rotaļās ne vienmēr demonstrē izpratni par dzirdēto.

Tādējādi galvenā problēma ir saistīta tieši ar šauru un vecumam neatbilstošu vārdu krājumu, tā kā lielākā daļa no pētījuma dalībniekiem septembrī uzsākuši apmeklēt pirmsskolas izglītības iestādi bez priekšzināšanām latviešu valodā, līdz ar to pirmais pusgads vairāk veltīts bērnu adaptācijai un iesaistei mācību procesā.

Izvērtējot bērnu vārdu krājumu saskaņā ar kritērijiem, ir redzams, ka bērni visos kritērijos saņem vērtējumus 1 (sācis apgūt) un 2 (turpina apgūt), kas vairāk atbilst pirmajam, nevis otrajam pirmsskolas posmam. Vērtējums punktos atspoguļots 4.tabulā.

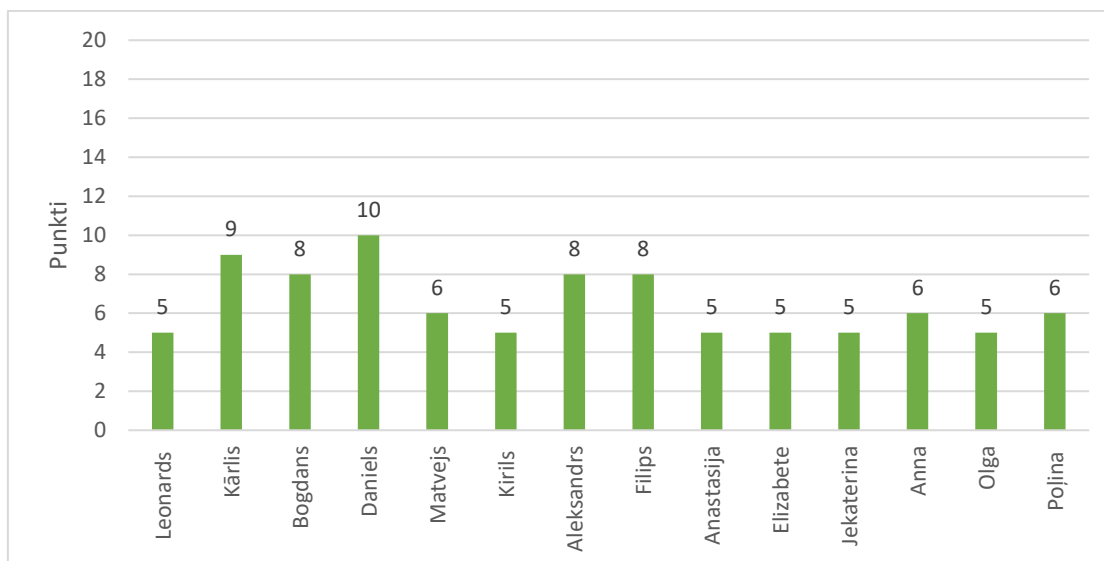
4.tabula. Vārdu krājuma vērtējums pētījuma sākumā

Bērns	Vārdu lietojums saziņā	Atbildes uz jautājumiem	Lietvārdi mācību situācijās	Darbības vārdi mācību situācijās	Īpašības vārdi mācību situācijās
Leonards	1	1	1	1	1
Kārlis	2	2	2	2	1
Bogdans	2	2	2	1	1
Daniels	2	2	2	2	2
Matvejs	2	1	1	1	1
Kirils	1	1	1	1	1
Aleksandrs	2	2	2	1	1
Filips	2	2	2	1	1
Anastasija	1	1	1	1	1
Elizabete	1	1	1	1	1
Jekaterina	1	1	1	1	1
Anna	2	1	1	1	1
Olga	1	1	1	1	1
Poļina	2	1	1	1	1

Tādējādi var secināt, ka bērniem ir zemi valodas attīstības rādītāji, raksturīgs nepietiekams vārdu krājums. Kopējie rezultāti punktos atspoguļoti 1.att.

Tātad, maksimāli iespējamais punktu skaits būtu 20, kas atbilstu padziļinātam līmenim. Par optimālu līmeni varētu uzskatīt 15 punktus, kas atbilstu tam, ka visos piecos kritērijos bērni saņem pa 3 punktiem (apguvis). Minimāli iespējamais punktu skaits ir 5, ja bērnam ir “sācis apgūt” visos kritērijos. Attēlā redzams, ka lielākai daļai grupas ir 5-6 punkti, ko var uzskatīt par nepietiekamu un vecumam neatbilstošu vārdu krājumu. Turklāt nepieciešams uzsvērt, ka šis

rādītājs būtībā atbilst pirmā posma bērniem, nevis otrā posma, kas aptver 3-5 gadus vecus bērnus.

1.att. Vārdu krājuma vērtējums pētījuma sākumā

Balstoties uz veikto pētījuma dalībnieku vārdu krājuma attīstības izpēti, tika izstrādāts un īstenots pedagoģiskā darba plāns.

2.2. Pētījuma norise un rezultātu analīze

Apzinoties aktuālo problēmu – bērnu nepietiekamu vārdu krājumu, kas kavē gan spēju saprast, gan izteikties, tika izvēlēti literārie darbi, kuros ietvertais vārdu krājums lielā mērā atbilst pirmā posma bērniem, lai arī visiem pētījuma dalībniekiem vecums uz pētījuma veikšanas brīdi (2024. gada februāri) bija no 3 gadiem un 4 mēnešiem līdz 3 gadiem un 8 mēnešiem. Tā kā kopējā pirmsskolas grupā ir bērni ar ļoti atšķirīgu valodas attīstības līmeni, tad empīriskā pētījuma ietvaros tika veidots darbs grupās, katrā grupā izvēloties atšķirīgu mācību saturu. Kvalifikācijas darba ietvaros ir atspoguļots darbs tikai ar pētījuma dalībniekiem.

Izstrādātais pedagoģiskā darba plāns atspoguļots 5.tabulā. Tajā norādīts literārais darbs (tautas pasakām izdevums), metodes un leksika, kuru bērns mācās lietot. Pētījums uzsākts ar bērniem labi zināmu pasaku “Kukulītis”, tomēr ja bērni ar to agrāk ir saskārušies savā dzimtajā valodā, tad tagad pasaka tiek lasīta un apspriesta tikai latviski.

Visos gadījumos tika izmantoti ilustrēti izdevumi, kas ļāva ne tikai lasīt, bet arī strādāt ar ilustrācijām, tās atspoguļot arī datora ekrānā, lai visi bērni tās labāk varētu aplūkot. Piemēram, V. Sutejeva grāmatu ilustrācijas ir brīvi pieejamas internetā, citu grāmatu ilustrāciju atspoguļošanai ekrānā tika izmantota vienkārša web kamera.

5.tabula. Pedagoģiskā darba plāns

Nr.	Literārais darbs	Apgūstamā leksika	Izmantojamās metodes
1	Tautas pasaka „Kukulītis” <i>Visskaistākās pasakas.</i> (Flintas, 2020)	Nostiprināt prasmi nosaukt dzīvniekus, to raksturīgākās īpašības un darbības (zaķis, lācis, vilks, lapsa)	Interaktīva lasīšana. Pieres masku veidošana un dramaturģija Animācijas filma bez skaņas (pārrunājot)
2	Lina Zutaute “Kika Mika un lielā tumsa”	Veidot prasmi nosaukt sadzīviskas lietas, apgērba gabalus pēc ilustrācijām, mācīt nosaukt savas emocijas (prieks, bailes). Nosaukt krāsas.	Interaktīva lasīšana, ilustrāciju analīze, nosaukšana, apraksts. Darbs ar kartītēm – vai tāda lieta ir grāmatas lapā? Savu baiļu zīmēšana.
3	Lina Zutaute “Kika Mika un nekārtības rūķītis”	Veidot prasmi nosaukt sadzīviskas lietas, apgērbus un rotaļlietas pēc ilustrācijām. Lietot darbības vārdus, kas saistīti ar sadzīvi (kārtot) Raksturot vidi (kārtīga, nekārtīga, tīra, netīra)	Intereaktīva lasīšana, ilustrāciju analīze, nosaukšana, apraksts. Darbs ar kartītēm – vai tāda lieta ir grāmatas lapā? Fragmentu inscenējums
4	J.Brown „Dārdošais dinosaurs” <i>Stāsti zēniem</i> (Egmond Latvija)	Lietot krāsu nosaukumus pēc ilustrācijām. Mācīt nodalīt dienu un nakti, nosaukt raksturīgās cilvēku darbības. Mācīt lietot īpašības vārdus skaļš-kluss, liels-mazs. Mācīties pastāstīt par savu mājdzīvnieku.	Interaktīva lasīšana, jautājumu pēc teksta un ilustrācijām. Objekta atrašana ilustrācijā pēc apzīmējuma (liels... zaļš...). Stāsts par savu mājdzīvnieku.
5	V.Sutejevs „Dažādi riteņi”	Lietot formu nosaukumus, nodalīt lielumus. Nosaukt dzīvniekus: gailis, varde, pele, muša.	Interaktīva lasīšana, pirkstu rotaļa. Konstruēšana no dažāda lieluma riteņiem.
6	V. Sutejevs “Gailis un krāsas”	Mācīt nosaukt krāsas, atbildēt uz jautājumiem pēc teksta (nosaukt redzamo). Lietot īpašības vārdus, kas apzīmē rakstura iezīmes.	Interaktīva lasīšana, jautājumu pēc teksta un ilustrācijām. Gaiļa astes krāsošana pēc norādēm.
7	Tautas pasaka “Vistiņa un gailītis” <i>Visskaistākās pasakas.</i> (Flintas, 2020)	Lietot ar izpratni darbības vārdus pēc teksta (šūt, riekstot, kladzināt, saplēst, izsist). Izmantot īpašības vārdus ilustrāciju raksturošanai (krāsas, lielums, forma), nosaukt dzīvniekus (sivēns, kaza, vilks, vista, gailis)	Interaktīva lasīšana pa fragmentiem, katra fragmenta apspēlēšana rotaļā. Vienas izvēlētas epizodes zīmēšana un paskaidrošana.
8-9	M.Stāraste „Lācīša Rūcīša raibā diena” Fragmenti: Kā viss iesākās, Pie meža pīlēm, Baltais stārķis, Lielās briesmās	Pareizi sasveicinās, iepazīstas. Mācās nosaukt krāsas, rotaļlietas un meža dzīvniekus. Raksturo pasakas varoņu ārējo izskatu (vismaz 1 īpašība)	Ilustrāciju analīze, nosaukšana. Interaktīva lasīšana un jautājumi pēc teksta. Stāstījums pēc atsevišķām ilustrācijām Grāmatiņu veidošana ar pasakas notikumiem – katram fragmentam viens zīmējums
10	Tautas pasaka “Kā zaķis ar ezi skrējās” <i>Visskaistākās pasakas.</i> (Flintas, 2020)	Spēj paskaidrot notikumus, nosaukt dzīvniekus, īpašības (ātrs, gudrs, viltīgs), mācās nosaukt vismaz vienu ārējo pazīmi.	Interaktīva lasīšana, jautājumu pēc teksta un ilustrācijām. Aprakstošu stāstījumu veidošana pēc shēmas. Dramaturģija.

Tādejādi tika izmantoti 9 literārie darbi – tautas un literārās pasakas, vienam darbam veltītas 2 nedēļas, jo tas sastāvēja no vairākām nodaļām. Pasaku lasīšanai un leksikas apguvei saistībā ar to tekstu un grāmatas ilustrācijām tika veltītas četras dienas nedēļā pa 20-25 minūtēm, neiesaistot šajās nodarbībās pārējos grupā esošos bērnus, kuriem bija ievērojami labāk attīstīta aktīvā runa. Vadot nodarbības, tika ņemta vērā dalībnieku specifika:

- 1) bērni ir mazākumtautību, tādēļ sarunvaloda (latviešu) viņiem ir otrā valoda, turklāt agrīns bilingvisms var kavēt agrīno valodas attīstību, kas redzams arī šajā gadījumā – trīsgadīgu bērnu aktīvā runa sastāv pārsvarā no vienkāršotiem vārdiem, pārsvarā bērni neveido teikumus, kas saistīts ar leksikas trūkumu;
- 2) daļa bērnu paši norāda, ka nesaprot un sagaida, lai skolotājs viņiem tulko, jo gadā sakumā skolotājs tā ir darījis; tomēr tas neļauj uzkrāt leksiku, tikai paaugstina uzdevuma saprašanu, tādēļ pētījuma laikā ar bērniem tika runāts tikai latviski, meklējot citus ceļus, kā paskaidrot nesaprasto vārdu nozīmi.

Tālāk nepieciešams sniegt īsu ieskatu, kā tika organizētas un vadītas nodarbības vārdu krājuma paplašināšanai. Ir jānorāda, ka visas pasakas tika lasītas un apspriestas vairākas nodarbībās nedēļas garumā, lai nostiprinātu apgūstamo leksiku. Pirmā nodarbība vienmēr sākās ar ilustrāciju izpēti, redzamo reāliju nosaukšanu.

Kukulītis

Nodarbība tika uzsākta ar grāmatas izpēti. Liela daļa bērnu jau zināja pasakas varoni, piemēram, Kārlis norādīja: “Tas ir Koloboks”. Skolotāja nosauc Kukulītis, rosina bērnus atkārtot. Tālāk bērnu uzmanība tika pievērsta tieši ilustrācijām:

- Kas tas ir? (Uguns, krāsns);
- Kur atrodas kukulītis? (Uz šķīvja, galda)
- Vai galds ir tīrs? (nē, netīrs)
- Kas varētu būt šajā pudelē? (piens)
- Kas varētu atrasties šajā maisiņā? (milti)
- Kas tas ir blakus šķīvim? (mīklas rullis, karote)
- Kas stāv vecīšiem aiz muguras uz plauktiem? (burkas, šķīvji, karotes un dakšiņa)

Ja bērni nespēj atbildēt uz jautājumu, tad priekšmetu nosauc skolotāja, un rosina atkārtot vai pēc kāda brīža vēlreiz uzdod tādu pašu jautājumu.

Lasot tekstu, skolotāja izrunā vārdus lēnām, cenšas uzreiz parādīt to, kas tiek pieminēts, piemēram, vecenīte, milti, mīkla u.tt.

Lasot atkārtoti jau nākamajā dienā tiek ievērots nedaudz lielāks lasīšanas temps, turpinot pievērst uzmanību ilustrācijām, kā arī paplašinot jautājumus par tekstu, piemēram, kāds bija

Kukulītis (apaļš, silts, dzeltens, smaidīgs), ko Kukulītis izdarīja (nolēca no palodzes un aizbēga). Tālāk jau tiek lūgts nosaukt dzīvniekus, atdarināt tos.

Kopā ar pārējiem grupas bērniem dalībnieki mācījās arī Kukulīša dziesmiņu, atdarinot notikumus ar pirkstu un ķermeņa kustībām. Tas paaugstināja izpratni un ļāva vieglāk sasaistīt ar tekstu.

Rezultāti. Bērniem pasaka ir labi zināma, tomēr dažiem ir grūtības to pārceļt latviešu valodā. Veiksmīgi tiek integrēta kustību rotaļa ar Kukulīša dziesmiņu. Labus rezultātus dod arī ilustrāciju analīze un redzama nosaukšana, kas daudziem sagādā grūtības.

Kika Mika un liela tumsa / Kika Mika un nekārtības rūķītis.

Pētījuma ietvaros izmantotas divas Linas Žutautes grāmatiņas no sērijas “Kika Mika”. Tās ir ļoti krāsainas un raibas, neliels teksta apjoms, ietver pamācību – nebaidīties no tumsas. Te liela uzmanība tika pievērsta ilustrācijām, kurās redzamas sadzīviskas lietas – apģērbs, grāmatas, dažādas rotaļlietas, gultas piederumi. Katrā lappusē ir neliels teksta apjoms, kas ļauj loģiski sadalīt teksta vienībās, lasot grāmatu.

Interaktīvā lasīšana pati par sevi paredz, ka bērni tiek iesaistīti lasīšanas procesā, piemēram, “Kika Mika smaidīdama izlēca no skapja”. Skolotāja uzreiz lūdz parādīt, ko nozīmē smaidīt, kur ir ilustrācijā skapis, kur skapis ir grupas telpā. Savukārt teksts “Kika Mika izgāja laukā un palūkojās visapkārt – re, uznesīšu tevi visaugstākajā kalnā” – tiek pārvērsts par rotaļu – bērni imitē kāpšanu pa kāpnēm un iziešanu ārā, tad maisa nešanu augstā kalnā. Šāda darbošanās ļauj labāk nostiprināt leksiku. Ja pirmajā reizē, saskaroties ar tekstu, svarīgi ir, lai bērni varētu parādīt prasīto, tad jau nākamajā reizē uzmanība tiek pievērsta tam, lai bērns nosauktu apgūtos jēdzienus.

Abas grāmatas ļoti patika visiem bērniem, viņi tā aplūkoja un patstāvīgi sauca dažādus objektus. Anastasija pat bija lūgusi mammai nopirkt šādas grāmatiņas un lasīt tās mājās. Tas liecina par augstu aktivitāti un ieinteresētību, grāmatas satura atbilstību bērnu vajadzībām, kas aktivizē runu un vārdu krājumu.

Dārdošais dinozaurs.

Pētījuma izmantots krāsains izdevums, kurā sakārtotas īsas literārās pasakas ar bagātīgam ilustrācijām. Līdzīgi kā citām pasakām, grāmatas lasīšana sākas ar jautājumu uzdošanu:

- Kas tas ir? (plaukts) Kas atrodas uz plaukta? (raķete)
- Kas tas ir? (lampa, pulkstenis) Kur ir lampiņa un pulkstenis?
- Kas tas ir? (čības) Kur atrodas čības? (pie / zem gultas)
- Kas redzams pa logu? (mēness). Kas tā ir par diennakts daļu, kad mēs visi guļam? (nakts)

Lielu interesi grāmata izraisīja Matvejam, Aleksandram, Anastasijai. Šajā grāmatā dinozauris tika minēts kā zēna mājdzīvnieks. Skolotāja rāda fotogrāfiju un paskaidro, ka viņas mājdzīvnieks ir kaķis vārdā Barss. Skolotāja lūdz arī citiem bērniem pastāstīt, kādi viņiem ir mājdzīvnieki, varbūt kādam ir dinozauris? Atbalstam ir sagatavotas dažādu mājdzīvnieku fotoattēli – kaķi, suņi, kāmiši, papagaiļi. Nedēļas laikā bērni atnes arī savu reālo mājdzīvnieku fotogrāfijas. Bērni mācās izteikties pēc parauga. Tas tiek sasaistīts ar grāmatu – kāds ir, kur guļ. Lūk, dažu bērnu stāstījumi:

Jekaterina: Kakis, man. Gulta guļ (parāda ar plaukstām, ka guļ). Tāds (rāda ar rokām kaķa lielumu).

Aleksandrs: Nav dinozis. Suns. Nē zaļš, ir rižijs. Sauc Kora. Ir suga (mēģina atcerēties, nevar). Liels, kā dinozis.

Ir jānorāda, ka bērna runas ritms ir traucēts, katru vārdu izrunā it kā ar piepūli, atsevišķi no pārējiem, tomēr, ņemot vērā, ja iepriekš sarunās zēns praktiski neiesaistījās, tad to var uzskatīt par progresu.

Dažādi riteņi.

Šīs pasakas ietvaros bērni iepazīs ar lieluma jēdzieniem, kā arī precizēja dzīvnieku nosaukumus un to skaņu atdarinājumus. Te ir jānorāda, ka, piemēram, Anna jauca lielumus. Pārsvārā bērni izdala divus lielumus (liels-mazs). Lai labāk izprastu atšķirības, bērniem bija sagatavoti riteņi no kartona, ar kuriem bērni varēja praktiski darboties, tāpat no dažāda lieluma ripiņām varēja konstruēt ratus (izmantotas novusa ripas divos lielumos un koka iesmiņi). Tas ļāva uzreiz nostiprināt praktiskā lietojumā apgūto leksiku.

Pasakas lasīšanas ietvaros tika izmantota arī kustību rotaļa ar skaņu atdarinājumiem, nostiprinot visu pasakā minēto dzīvnieku nosaukumus un viņiem raksturīgās darbības, īpašības:

Maza mušiņa, spārnus kustina, saka bzz, bzzz

Zaļa vardīte, lēkā un smejas, saka kvā, kvā

Ezītes asām adatām tipina puk,puk,puk

Gailis dziedātājs dzied Kikeregū

Zaķis garausis – aizlēkšo cibric, cibric

Bērni rāda ar pirkstiem lielumu, norāda uz krāsu, pēc skolotājas tiecas atkārtot skaņu atdarinājumus. Sākumā tas ne visiem izdodas, tomēr nedēļas garumā prasme izteikt atdarinājumus ievērojami uzlabojas. Būtībā bērniem šādas rotaļas ir mērķtiecīgi jā māca, lai viņi apgūto varētu pārnest ikdienas dzīvē.

Gailis un krāsas.

Šīs pasakas lasīšanas ietvaros galvenais akcents tika likts uz krāsām. Nedēļas tēmas ietvaros katra diena tika veltīta vienai krāsai, attiecīgi bērni pakāpeniski lasīja pasaku un

nostiprināja prasmi nosaukt konkrēto krāsu (sarkana, zila, dzeltena un zaļa). Attiecīgi bērni eksperimentēja ar krāsu, meklēja to tuvākā apkārtnē. Nedēļas beigās visi bērni prata nekļūdīgi nosaukt krāsas un tās atrast pēc skolotāja lūguma tuvāka apkārtnē.

Vistiņa un gailītis.

Šīs pasakas ietvaros katra lapa attēlo jaunu notikumu, kas šķietami ir nesaistīti. Te liela uzmanība tika pievērsta dialogiem un jautājumu uzdošanai. Bērni arī tika rosināti uzdot jautājumus, pēc teksta vai grāmatā redzamām ilustrācijām. Nedēļas laikā bērni mācījās veidot dialogus, tas rezultējās nedēļas noslēgumā, kad bērni apakšgrupās bija izveidojuši vienas epizodes inscenējumu. Lūk, piemēram Anna, Filips un Elizabete atveido situāciju, kur saimniece aiziet pie lazdas un tad pie kazas.

Saimniece (Elizabete): tu saplesi šito (pastiepēj savus leģingus) petuškam.

Lazda (Anna): nē (purina galvu), tur kaza (rāda ar pirktiem pie deniņiem ragus) – apēda mani. Tad asas vetkas sanak.

Kaza (Filips): smejas – es kaza, es bēeee. Edu koku (rāda, ka Annu “ēd”, Anna neapmierināta). Tu vainīga (rāda uz Elizabeti).

Ir redzams, ka bērniem ir grūti veidot teikumus, netiek izrunāti garie patskaņi, tomēr ir mēģinājumi runāt teikumos, kas ir jau ievērojams progress salīdzinājumā ar pētījuma sākumā novēroto.

Lācīša Rūcīša raibā diena.

M. Stārastes pasakas četri fragmenti tika pētīti divu nedēļu garumā, lielu uzmanību pievēršot detaļām mākslinieces ilustrācijās. Tiek uzdoti dažādi jautājumi:

Kuri attēli jums labāk patīk, kāpēc? (rosina bērnus izteikties, uzdod precizējošus jautājumus, aicina konkrētus bērnus atbildēt). Lasot grāmatu, pie bērniem viesojas ciemiņš – rotaļu lācītis, kas ļauj, uzdodot jautājumus, rosināt salīdzināt rotaļlietu ar ilustrācijām:

Parādiet, kur ir lācītis? Vai uzzīmētais ir tāds pats kā mūsu ciemiņš? (bērni meklē atšķirības, norāda, uz galvu, acīm, daži nosauc krāsu).

Kādā krāsā ir mūsu ciemiņš? Kādā krāsā ir attēlā redzamais lācītis Rūcītis?

Kas vēl ir īpašs lācītim Rūcītim? (cepure). Kādā krāsā cepurei ir pušķītis? (sarkans) Un kas tie tādi – vai tie ir ziedi? (nē – taureņi). Nosauciet, kādās krāsās ir redzami taureņi (Sarkans, zaļš, zils). Uz kas tie tādi? (zaķi). Vai visi zaķi ir vienādi? (bērni meklē atšķirības, norāda uz katra iezīmēm, piemēram, puķe, bante u.c.).

M. Stārastes pasakai ir apjomīgāks teksts par iepriekš aplūkotajiem literārajiem darbiem, tādēļ tas tiek sadalīts īsākās vienībās. Ir redzams, ka lasot uzreiz garāku pasaku, bērni nogurst un sāk zaudēt uzmanību. Tas pamat, kādēļ teksts ir sadalāms sīkākās vienībās, kas atbilstu visu grupas bērnu uzmanības apjomam.

Kā zaķis ar ezi skrējās.

Noslēgumā tika izmantota tautas pasaka, kuras saturs tika dramatizēts, izmantojot pašu bērnu gatavotas maskas – ezis un zaķis. Tika novērots, ka bērniem ir vieglāk izteikties, nosaukt darbojošās personas, to darbības. Tomēr ir grūti izprast īpašības vārdus, kas apzīmē abstraktas īpašības, piemēram, viltīgs, naivs. Lai labāk saprastu šos īpašības vārdus, bērni atgriezās pie pirmās pasakas “Kukulītis”, cenšoties raksturot katru dzīvnieku pēc noteiktas shēmas, pārnest to jaunā kontekstā.

Pēc īstenotā pētījuma atkārtoti tika veikta bērnu vārdu krājuma izvērtēšana pēc kritērijiem, balstoties uz bērnu runas novērošanas datiem pēdējā pētījuma nedēļā. Pārskats par vērtējumu punktos redzams 6.tabulā.

6.tabula. **Vārdu krājuma vērtējums pētījuma sākumā**

Bērns	Vārdu lietojums saziņā	Atbildes uz jautājumiem	Lietvārdi mācību situācijās	Darbības vārdi mācību situācijās	Īpašības vārdi mācību situācijās
Leonards	2	2	2	2	2
Kārlis	3	2	3	2	2
Bogdans	3	2	3	2	2
Daniels	3	2	3	3	2
Matvejs	2	2	2	2	2
Kirils	2	2	2	2	2
Aleksandrs	3	2	3	2	2
Filips	3	2	2	2	2
Anastasija	2	2	2	2	2
Elizabete	2	2	2	2	2
Jekaterina	2	2	2	2	2
Anna	2	2	2	2	2
Olga	2	2	2	2	2
Poļina	2	2	2	2	2

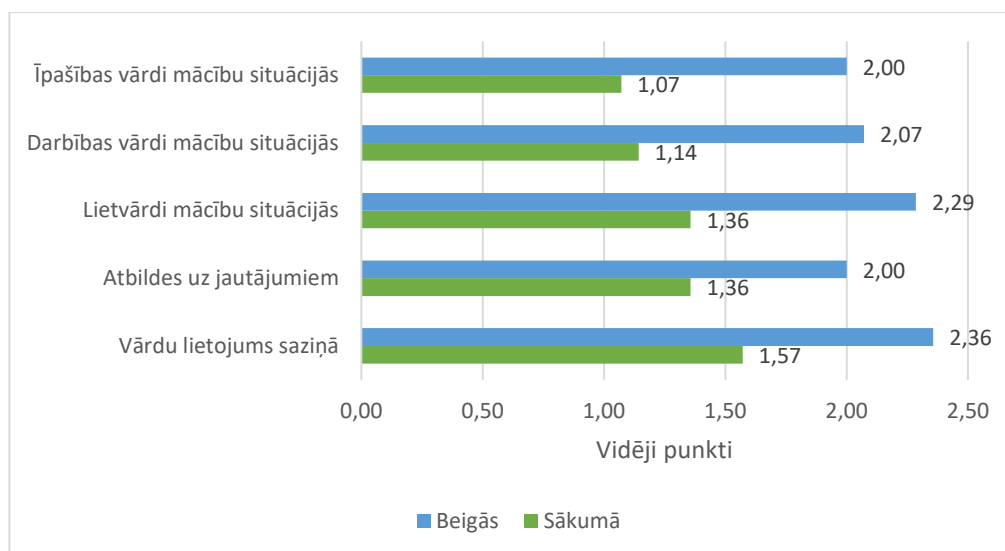
Analizējot tabulā iekļautos datus, ir redzams, ka nevienam bērnam nav saglabājies vērtējums 1 punkts (sācis apgūt). Visiem bērniem ir aktivizējusies runa. Ir novērojams, ka vieglāk bērniem ir vērsties un izteikt savas domas, kas visticamāk bērns iepriekš gatavojas un apdomā, kā izteiksies, savukārt, kad jautājumu uzdod skolotājs, bērnam nav tik daudz laika pārdomām. Mācību situācijās ievērojami paplašinājās lietvārdu krājums, ienāca runā arī īpašības vārdi ar konkrētu apzīmējumu, piemēram, krāsu nosaukumi, grūtāk bērniem bija ar rakstura īpašības apzīmējumiem (labs, nekārtīgs, kārtīgs, dusmīgs, iedomīgs utt.), jo šos vārdus ir grūti ilustratīvi parādīt. Tāpat daļa bērnu turpināja jaukt arī darbības vārdus, lai gan šajā jomā situācija uzlabojās. Bērni sāka labāk iesaistīties. Arī kopējās nodarbībās kopā ar pārējo grupu, kas uzlaboja mācību satura apguves kopējos rādītājus.

Vērtējot atsevišķi vidējo rādītāju izmaiņas pa kritērijiem, secināms, ka ievērojami uzlabojās vārdu lietošana saziņā – šeit tika vērtēta bērna prasme vērsties, izmantot zināmos leksiskos līdzekļus, tai skaitā atvieglotus vārdus un skaņu atdarinājumus (sākumā vidēji 1,57; beigās – 2,36 punkti).

Tāpat ievērojami uzlabojās lietvārdu lietošana mācību situācijās, kas lielā mērā saistāms tieši ar ilustrētu pasaku izmantošanu un interaktīvu lasīšanu, pastāvīgi precizējot leksiskās nozīmes bērniem nezināmiem vārdiem (sākumā 1,36 punkti; beigās 2,29 punkti vidēji grupā).

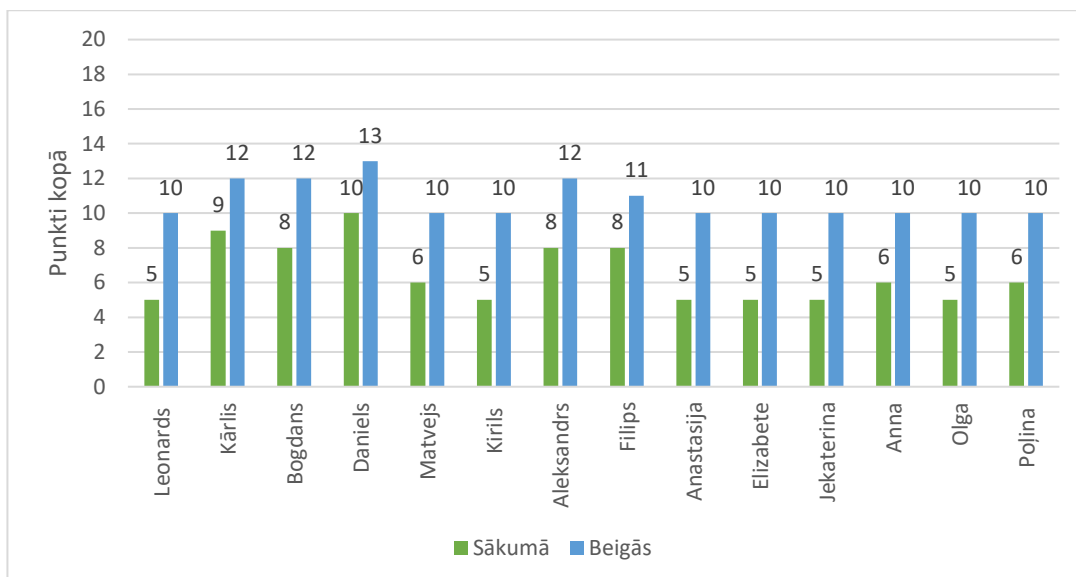
Sākumā viszemākais vērtējums bija īpašības vārdu lietošanā (vidēji 1,07 punkti), beigās palielinājās līdz 2 punktiem vidēji. Bērni galvenokārt sāka lietot krāsu nosaukumus un precīzas ārējās pazīmes, savukārt abstraktas īpašības joprojām sagādā grūtības. Tāpat vidējais 2 punkti pētījuma beigās bija kritērijā “Atbildes uz jautājumiem”. Tas saistīts ar to, ka bērniem vēl ir grūti piemeklēt nepieciešamos vārdus, ir vajadzīgs ilgāks laiks, lai apdomātu atbildi.

Kopumā vidējo rādītāju dinamika atspoguļota 2.attēlā.

2.att. Vidējo radītāju dinamika

Vērtējot individuālo kopējo dinamiku, var secināt, ka tā ir pozitīva visiem pētījuma dalībniekiem. Maksimālais punktu skaits, ko bērns varēja iegūt, ir 20 punkti, bet 15 punkti nozīmēja optimālu līmeni (visos 5 kritērijos rādītājs “apguvis”). Kā redzams attēlā, nosacīti šādam optimālam līmenim pietuvojās viens bērns (Daniels, 13 punkti). Lielākai daļai bērnu pētījuma sākumā bija pa 5 punktiem, kas ir zemākais iespējamais vērtējums, pētījuma beigās visiem šiem bērniem bija 10 punkti, kas atbilst līmenim “turpina apgūt” (sk. 3.att.).

3.att. Vārdu krājuma attīstības dinamika

Apkopojot pētījuma rezultātus, tika formulēta atbilde uz pētījuma jautājumu – kā pirmsskolas pedagoģiskajā procesā ir izmantojamas pasakas, lai paplašinātu 3 – 4 gadus veciem bērniem vārdu krājumu? Atbildi darba autore formulēja kā ieteikumus pirmsskolas skolotājiem, balstoties uz novērojumu datiem:

- 1) lasīšanai nepieciešams izvēlēties vienkāršus literāros darbus, ilustrētas grāmatas, kas ļauj bērniem salīdzināt tekstu un ilustrācijas, atrast ilustrācijās tādas lietas, kas nav minētas tekstā;
- 2) lasot tekstu, tas ir jāsadala sīkās vienībās, uzdodot kādus jautājumus par tekstu vai rosinot izpildīt kādu uzdevumu; tas ļauj noturēt interesi par tekstu, jo īpaši, ja tas tiek lasīts pirmo reizi;
- 3) pirmajā reizē, iepazīstoties ar pasaku, var sākt ar ilustrāciju izpēti, iepazīstinot ar jauno leksiku pēc ilustrācijām;
- 4) tā kā bērniem, kuriem ir nepietiekams valodas izpratnes līmenis, ļoti svarīga ir vizualizācija, tad var izmantot kameru, lai lasāmo grāmatu attēlotu ekrānā, kurš ir labāk pārskatāms bērniem; tika novērots, ka šī pieeja spēj labāk noturēt bērnu uzmanību, viņi vieglāk atrod attēlā prasītos objektus un vieglāk uztver attēlus;
- 5) ja bērnu dzimtā valoda nav latviešu, lai arī skolotājam saprotama, tomēr ir atbalstāma tika sarunāšanās latviešu valodā (mācību valodā), rosinot bērnam saprast leksikas nozīmi kontekstā; ja bērnam sāks vārdus tulkot, tad bērns šos vārdus neiegaumēs un nelietos, jo paļausies uz tulkojumu.

SECINĀJUMI

Apkopojot kvalifikācijas darba izstrādes ietvaros iegūto informāciju, darba autore formulēja šādus secinājumus:

1. Vārdu krājums ir galvenais priekšnoteikums runas komunikatīvās funkcijas īstenošanai, tādēļ nepietiekams vārdu krājums kavē bērna personības attīstību un saskarsmi ar apkārtējiem, nepietiekams vārdu krājums ietekmē arī bērna spēju apgūt lasītprasmi pirmsskolas perioda noslēgumā;
2. Vārdu krājuma uzkrāšanās ir atkarīga gan no bērna iekšējiem faktoriem (domāšanas, atmiņas, uztveres), gan arī no ārējiem faktoriem (sociālā vide un daudzveidīga sociālā mijiedarbība, tai skaitā mērķtiecīgs mācību / attīstošais process izglītības iestādē).
3. 3-4 gadu vecumā bērna psihisko procesu attīstība nodrošina strauju vārdu krājuma pieaugumu, tomēr uzmanība joprojām ir netieša, uztveres un domāšanas procesā svarīga ir praktiska darbība. Literāro darbu uztvere saistāma ar personīgās jēgas veidošanos, kas balstās uz savas pieredzes analīzi.
4. Pasaku lasīšana ļauj paplašināt bērnu redzesloku, iepazīstināt ar jaunām reālijām, tādējādi attīstot vārdu krājumu, tomēr literāro darbu saturam ir jāatbilst bērnu interesēm; augstākus rezultātus ļauj sasniegt interaktīva lasīšana.
5. Empīriskā pētījuma ietvaros, vērtējot vārdu krājumu bērniem, kuru dzimtā valoda nav latviešu, secināms, ka agrīnā bilingvisma ietekmē bērnu valodas attīstībā kavējas, bērnu vārdu krājums un komunikācija vairāk raksturīga divgadīgiem, nevis trīsgadīgiem bērniem. Īpaši vāji rezultāti ir īpašības vārdu lietojumā.
6. Pēc 10 nedēļu ilga pētījuma ievērojami paplašinājās vārdu krājums visiem bērniem, bērni sāka ikdienas situācijās lietot apgūto vārdu krājumu, kas ļauj secināt, ka izmantotā pieeja ir efektīva.
7. Noslēgumā, atbildot uz pētījuma jautājumu, konstatējams, ka interaktīva lasīšana un ilustrētu grāmatu izmantošana ļauj veiksmīgi paplašināt vārdu krājumu. Tādējādi pētījuma mērķis ir sasniegts, jautājums atbildēts.

IZMANTOTĀS LITERATŪRAS UN AVOTU SARAKSTS

1. Atkinson, A. (2023). The Importance of Fairy Tales to Preschool Development. Retrieved from: <https://www.fairfaxcounty.gov/library/branch-out/importance-fairy-tales-preschool-development>
2. Baltgaile Z., Eglīte, I., Siliņa-Jasjukeviča, G. (2020). Valodu mācību joma. Mācību un metodiskais līdzeklis pirmsskolas mācību programmas īstenošanai. Rīga: Skola2030; Latvijas Universitāte
3. Brice, B., Bula-Biteniece, I., Gaide, D., Irbe, I., Lauka, A., Ozola, D., Rolanda, L., Silova, M., Tempelfelde, I. (2018). Pirmsskolas mācību programma. Rīga: VISC.
4. Binder, K. S., Cote, N. G., Lee, C., Bessette, E. & Vu, H. (2017). Beyond breadth: The contributions of vocabulary depth to reading comprehension among skilled readers. *Journal of Research in Reading*, 40(3), 333-343. <https://doi.org/10.1111/1467-9817.12069>
5. Boyakova E.V., Lykova I. A., Gaysina O.V. (2017). Learning the Semantic Analysis by 3-5 Year-Old Children When Working With an Illustrated Book. *Revista. Espacios*. Vol. 38 (Nº 25) Year 2017. Page 6-16
6. Castillo, C. & Tolchinsky, L. (2018). The contribution of vocabulary knowledge and semantic orthographic fluency to text quality through elementary school in Catalan. *Reading and Writing: An Interdisciplinary Journal*, 31(2), 293-323. <https://doi.org/10.1007/s11145-017-9786-5>
7. Cook, V. J. (2008). *Second Language Teaching*. London: Hodder Education
8. Christ, T., Wang, X.C. (2010). Bridging the vocabulary gap: What the research tells us about vocabulary instruction in early childhood. *Young Children*, 65(4). ERIC Number: EJ898727
9. Dixon, C., Hessel, A., Smith, N., Nielsen, D., Wesierska, M., Oxley, E. (2022). Receptive and expressive vocabulary development in children learning English as an additional language: Converging evidence from multiple datasets. *Journal of Child Language*. 50. 10.1017/S0305000922000071
10. Dickinson, D. K., Nesbitt, K. T., Collins, M. F., Hadley, E. B., Newman, K., Rivera, B. L., Hirsh-Pasek, K. (2019). Teaching for breadth and depth of vocabulary knowledge: Learning from explicit and implicit instruction and the storybook texts. *Early Childhood Research Quarterly*, 47, 341–356. doi:10.1016/j.ecresq.2018.07.012
11. Farquharson, K., Hogan, T.P., Hoffman, L., Wang, J., Green, K.F. & Green, J.R. (2018). A longitudinal study of infants' early speech production and later letter identification. *PLOS ONE*, 13(10), e0204006. doi:10.1371/journal.pone.0204006

12. Freiberga I. (2013). *Literārais darbs kā līdzeklis pirmsskolas vecuma bērna personības attīstības sekmēšanai pedagoģiskajā procesā*. Promocijas darbs pedagoģijas zinātņu doktora grāda iegūšanai pirmsskolas pedagoģijas apakšnozarē. Liepāja: Liepājas Augstskola.
13. Freiberga I. (2011). Interaktīvā lasīšana kā valodas apguves sekmētāja pirmsskolas vecumā. *Tagad*. Zinātniski metodisks izdevums. Rīga: Latviešu valodas aģentūra, Nr. 6, 32.-38. lpp.
14. García-Gómez, L., Rueda Sánchez, M.I. (2022). Vocabulary depth as preliteracy skill. *Revista de Investigación en Logopedia*. ISSN-e: 2174-5218. <http://dx.doi.org/10.5209/rlog.79647>
15. Gleason J.B., Ratner N.B. (2024). *The Development of Language*. 10 Edition. San Diego: Plural Publishing's
16. Golubina, V. (2007). *Pirmsskolas pedagoga rokasgrāmata*. Rīga: Izglītības soļi.
17. Hadaņonoka, I. (2014). *Kā raisās valodiņa*. Rīga: NIMS.
18. Hansen, J. E., Broekhuizen, M. L. (2020). Quality of the Language-Learning Environment and Vocabulary Development in Early Childhood. *Scand. J. Educ. Res.* 2020:1705894. doi: 10.1080/00313831.2019.1705894
19. Kabadayi, A. (2023). The effects of interactive book reading activities on the development of preschool children. *Actual Problems in the System of Education General Secondary Education Institution – Pre-University Training – Higher Education Institution*. 8-21. 10.18372/2786-5487.1.17677
20. Kalvāns Ē. (2018). Attīstības psiholoģija. Rēzekne: Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija.
21. Kaņepēja, R. (2012). Runātprasmes saikne ar apkārtnes un literatūras iepazīšanu. *Ceļā uz skolu*. Rakstu krājums. Rīga: Zvaigzne ABC, 127.-150.lpp.
22. Latviešu valodas aģentūra (2024). Vārdu krājums. Iegūts no: <http://valoda.ailab.lv/latval/vidusskolai/leksikologija/leksikolog/leks7.htm>
23. Lee, J. (2011). Size matters: Early vocabulary as a predictor of language and literacy competence. *Applied Psycholinguistics*, 32, 69-92. <https://doi.org/10.1017/S0142716410000299>
24. Letonika (2024). Pasaka un literārā pasaka. Pieejams: <https://www.letonika.lv/literatura/Section.aspx?f=1&id=2191144>
25. Lūse, J., Miltiņa, I., Tūbele, S. (2020). Logopēdijas terminu skaidrojošā vārdnīca. Rīga: Raka.
26. Main, P (2023). *Chomsky's Theory*. Retrieved from <https://www.structural-learning.com/post/chomskys-theory>
27. Miltiņa, I. (2005). *Skaņu izrunas traucējumi*. Rīga: RaKa.

28. Miltiņa, I. (2013) Bērna runas un roku sīkās muskulatūras darbības mijšakarību aspekti. *Valodu mācības pirmsskolā un sākumskolā*. Rīga: Latviešu valodas aģentūra, SIA Zelta rudens, 122 - 136. lpp
29. Piažē, Ž. (2002). Bērna intelektuālā attīstība. Rīga: Pētergailis.
30. Pipere, A. (2018). Kvalitatīvajā pētīšanas metodoloģijā izmantojamās datu vākšanas, kā arī datu apstrādes metodes. Iegūts no: <https://pedagogs.lv/2018/02/24/kvalitativaja-petisanas-metodologija-izmantojamas-datu-vaksanas-ka-ari-datu-apstrades-metodes/>
31. Rūķe-Draviņa, V. (2017). *Darbu izlase*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts
32. Sanders, L., Stevens, C., Coch, D., Neville, H. (2006). Selective auditory attention in 3- to 5-year-old children: An event-related potential study. *Neuropsychologia*. 44. 2126-38. 10.1016/j.neuropsychologia.2005.10.007
33. Sholichah, I., Purbani, W. (2018). Fostering Language Skills Development through Fairy Tales: A Literature Study. Doi:10.2991/iccsr-18.2018.73
34. Smith C., Strick, L. (2010). *Learning Disabilities: A to Z: A Complete Guide to Learning Disabilities from Preschool to Adulthood*. Revised and updated edition. New York: Free Press
35. Stikute, E. (2010). *Latviešu literatūras didaktika: vēsturiskā pieredze*. Rīga: LU.
36. Tēzauris (2024). Pasaka. Pieejams: <https://tezaurs.lv/pasaka:1>
37. Tomele, G. (2022). Bērna valodas attīstības veicināšana un valodas traucējumu korekcija Montesori pedagoģijas aspektā. Promocijas darbs. Liepāja: Liepājas Universitāte.
38. Vandell, D. L., Burchinal, M., Pierce, K. M. (2016). Early Child Care and Adolescent Functioning at the End of High School: Results From the NICHD Study of Early Child Care and Youth Development. *Dev. Psychol.* 52, 1634–1645. doi: 10.1037/dev0000169
39. Viņģotskis, K. (2003). *Domāšana un runa*. Rīga: Eve.
40. Vorda S. (2017). *Mazais runā*. Rīga: Zvaigzne ABC.
41. Vulāne, A., Tauriņa, A., Zīriņa T. (2016). Aptaujas metodes izmantojums bērna vārdu krājuma izziņāšanā. *Bērnu valoda Latvijā 21. gadsimtā II*. Rīga: Raka, 21.-42.lpp
42. Yang N., Shi J., Lu J., Huang Y. (2021). Language Development in Early Childhood: Quality of Teacher-Child Interaction and Children's Receptive Vocabulary Competency. *Front. Psychol.* 12:649680. doi: 10.3389/fpsyg.2021.649680
43. Yiğit Gençten, Vahide & Aydemir, Filiz. (2023). Technology-assisted Interactive Reading Activities in Early Childhood Education: A Systematic Review of Literature. *Int. J. of Education Technology and Scientific Researches*. 8. 2390-2416. 10.35826/ijetsar.676
44. Zaporozhets A. V. (2009). The Development of Perception in the Preschool Child. Retrieved from: <http://www.jstor.org/stable/1165778>

PIELIKUMI

1.pielikums

Novērošanas protokola veidlapa

Datums

Tēma (literārais darbs)

Vērojuma laiks: nodarbība/priekšlasījums, brīvā rotaļa

Iesaistītie bērni	Vērojums, tiešā runa	Atbilstība kritērijiem

Kvalifikācijas darbs “_____Pasaku izmantošanas iespējas vārdu krajuma paplašināšanai 3 – 4 gadus veciem bērniem_____” izstrādāts Latvijas Universitātes Izglītības zinātņu un psiholoģijas fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi un izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti.

Autors: _____Natalja Koļesņikova_____

(vārds, uzvārds)

Datums 22.05.2024